

Fullscreen

127

/ 103

चादाबा

दिवाळी विशेषक

भारताचा इतिहास

ओरिसा :

चोडगंग अनंतवर्मा याच्या कारकीर्दीत (१०७६-११४८ पर्यंत) एका क्षत्ति-छाली राज्यात ओरिसा राज्याची गणना होऊ लागली. शिलालेखांवरून असे कळते की हे राज्य गंगेच्या मुखापासून गोदावरीच्या मुखापर्यंत पसरलेले होते. चोडगंग याने धर्म, संस्कृत व आनुभवभाषा यांच्या उत्कृष्टीस महत्त्व दिले. त्याच्या कारकीर्दीत निर्मिलेले जगन्नाथपुरीचे देवालयच या गोष्टीची साक्ष पटवून देण्यास पुरे आहे.

त्याच्यानंतर जे जे राजकते ओरिसाच्या गादीवर बाले त्यांनी मुसलमानांच्या बाराबार होणाऱ्या त्याच्या ओपचून ओरिसा राज्याचे रक्षण केले. त्या सर्वांत प्रसिद्ध राजा नरसिंह मथम (१२३८-१२६४) हा होय.

त्याने बंगालच्या मुसलमान शासकांवर विजय मिळविला. जगन्नाथाच्या देवळाचे बांधकाम पुरे केले आणि कानाकच्या पूर्व देवालयाने बांधकामास सुरुवात केली. त्याच्यानंतर गंग वंशाचा हास होऊ गेला व सूर्यवंशी राजांची सत्ता कायम झाली.

या नवीन राजवंशाची स्थापना कपिलेंद्र याने केली. गंग वंशाच्या उत्तर काळात क्षीण होत चाललेली कीर्ति व प्रतिष्ठा दौन्दीची प्राप्ति झाली. त्याने राज्यातली बंडाळी शांत केली. बलिष्ठ बौद्धांच्या मुळतानाना व विजयनगरच्या राजांना विकले. त्याने आपल्या राज्याची सीमा गंगेपासून दक्षिणेत कावेरीपर्यंत भिडविली. गोपीनाथपुरमच्या शिलालेखावरून तर त्याने उदुवगिरि व कांचीपुरम् देखील काबीज केले होते.

त्याच्यानंतर पुरुषोत्तम (१४७०-१४९७) याच्या कारकीर्दीत आरुवेंदकी-मुठे गोदावरीच्या दक्षिणेचा प्रदेश त्याच्या हातांतून निघून गेला. कुष्णेच्या दक्षिणेकडील भाग साल्व नरसिंह याच्या व कुष्णा आणि गोदावरी नद्यांच्या मधला प्रदेश बहमनी मुलतानांच्या अमलाखाली आला. तरी शेवटी शेवटी कुष्णेच्या दक्षिणेकडील हल्लीच्या गुंटुरचा काही भाग पुन्हा ओरिसाच्या छत्रछायेखाली आला.

पुरुषोत्तमच्या मुलाचे नांव प्रतापरुद्र (१४९९-१५४०). हा चैतन्य प्रभूचा समकालीन व त्याचा शिष्य वण होता. राज्याचा काही भाग त्याच्या शत्रू राज्यांनी हस्तगत करून घेतला. विजयनगरच्या कुष्णदेवराय याने गोदावरीच्या दक्षिणेकडील सर्व प्रदेश जिंकून आपल्या साम्राज्याला जोडला. १५२२ मध्ये गोवळकोंड्याच्या कुली कुतुब शाह याने देखील ओरिसाचे राज्य जबर करून सोडण्यास मदत केली.

ओरिसा राज्याची शक्ति क्षीण होण्याचे एक मोठे कारण तेथील राजवंशाने स्वीकारलेला वैष्णवधर्म व वैष्णव धर्माचा झालेला प्रसार असे सांगण्यात येते.

सन् १५४१-४२ मध्ये कपिलेंद्राने स्थापिलेल्या वंशाच्या जागी सोन वंशाची सत्ता कायम झाली. या वंशाचा मूळ पुरुष गोविंद हा होय. त्याच्या मुलाने व दोघा नातवांनी गिळून एकंदर १८ वर्षे राज्य केले. मुकुंद हरिवंदन हा १५५९ मध्ये या वंशाच्या राजाला पदच्युत करून स्वतः गादीवर बसला. १५६८ पर्यंत त्याने राज्य केले. त्याला मुसलमानांच्या स्वाऱ्यांना तोंड काढू लागले. बंगालच्या अकगण शासनकर्त्यांचा विरोध करण्यासाठी अचवर बादशहाने याच्याशी मैत्री करण्याचा विचार केला होता.

मेवाड :

रजपूत राजकर्त्यांना हिंदुत्वानुसार जी कीर्ति मिळाली त्याच्या मुळाशी मेवाडचे राज्य होते. तेथे अनेक पराक्रमी, शासनकर्ते व कवि यांनी जन्म घेतला. मेवाडच्या सुप्रसिद्ध राजवंशाचे नांव गुहिल राजपूत वंश असे होते. सातव्या शतकापासून या राज्याची कीर्ति देशभर पसरलेली होती.

विष्णूच्या हिंदू साम्राज्याचा शेवट शासकावर रजपूत राजकर्त्यांचे बोले उघडले. जहाउद्दीन खिलजीने चित्तोडचा जो अपमान केला होता त्याला त्याचदल स्वमस्वीत शिक्षा देऊन राणाकुंभने पुन्हा मेवाडची कीर्ति उजळ करून दाखविली. त्याने मल्लवा व गुजराथ येथील सुसज्जन शासनकर्त्यांशी युद्धे केली. जेवढा मुख्य मेवाडच्या राज्यांत होता त्याचे त्याने रक्षण केले. मेवाडच्या

रक्षणसाठी बापलेक ८४ किडोपिच ३२ किडे राणा कुंभ यानेच बांधले होते. त्याने बांधलेल्या किड्यांत कुंभनेच्या किडा व जयस्तंभ मुख्य होत. कुंभ स्वतः कवि व पंडित होता. सन् १४६९ मध्ये त्याच्या मुलानेच त्याचा वध केला.

राणा संग्रामसिंह उर्फ राणा सांगा हा राणा कुंभ याचा नातू सन् १५०९ च्या सुमारास हा गादीवर बसला. तो शूर व पराक्रमी होता. त्याला एकच डोळा होता. पाच देखील पकळ होता. गरिबांवर ८०० जखमांचे वण होते. त्याने मल्लवा, दिल्ली व गुजराथवर स्वाच्या करून विजय मिळविला. मेवाडच्या उज्जतीसाठी त्याने जे शौर्य गात्रविले त्याचदल इतर रजपूत राजे त्याच्याशी हेवा करून लागले. त्याचाच परिणाम खानव येथील युद्धांत झाला. त्याचिकांनी वर्षान पुढे येईल.

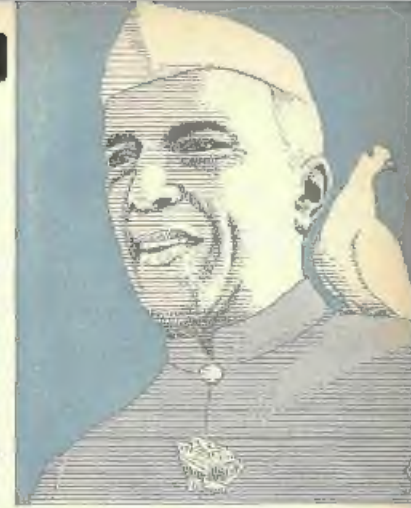
नेहरू चरित्र

[३]

बालक जवाहरलाल यांचे वय दहा वर्षांचे असेल, ते एका नवीन घरांत रहायला गेले. ते वर पडिल्या घराचेही पुष्कळच मोठे होते. त्या घरांत मोठी बाग होती. एक तलावदेखील होता. नवीन घराच्या आवारांत जवाहरलालजींना नवनीत वस्तू पहायला मिळाल्या. त्या आवारांत नवीन घराचे बांधकाम झाले. गंधी व मजूर काम करीत. ते पहाण्यांत जवाहरलालजी स्वतःला विलक्षण वात.

मोतीलालजींनी आपल्या नवीन घराचे नांव 'भानुभव' असे ठेवले.

जवाहरलालजी आनंदभवनाच्या आवारांतल्या तलावात पोहायला शिकले. त्यांना पोहण्याची फार होस होती. उन्हाळ्यांत दर ते तासून तास पाण्यांत हुंबत असत. पोहायला म्हणून ठरलेली अडी वेळ वण नव्हती. वाटेक तेव्हा तलावांत उडी मारली व वाटेक तितका वेळ हुंबत राहिले.

या तलावाच्या काठीच मोतीलालजी व त्यांचे मित्र संध्याकाळी जमत असत. विजेची दिवाबत्ती व फलांची व्यवस्था होती. त्या काळी विजेचे दिवे अलाहाबाद शहरांत नचे होते. म्हणून ते पाहून खेळ करित होत. संध्याकाळी सधे वडी मंडळी तलावांत पोहोत व जवाहरलाल रोमत पहात बसत. खूप गंमती व खोरडा आरडा होई. डॉ. तेजबहादुर सधू यांनी मुक्तीच व्युत्थिअर म्हणून बकिली सुरू केली होती. त्यांना बिककुल पाहता येत नसे. शिकायला देखील

मिळून एक विज्ञानशाळाच निर्मिली. त्या प्रयोग शाळेत रसायनशास्त्र व पदार्थ विज्ञान या दोन्हींचे प्रयोग करण्यात जवाहरलालजी कामनास सभ्य होऊन जात.

ब्रुक्स यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा ठसा जवाहरलालजींच्या मनावर जाणवली एका गोष्टीमुळे उमटला. दर आठवड्यांत एकदां आपल्या खोलीत ते थियांसफीवर सभा करीत. तेथे थियांसफीचा अर्थ व त्याची व्याख्या यांवर चर्चा होई. पुनर्जन्म कर्म सिद्धांत वगैरे विषयांवर व्याख्याने होत. जवाहरलालजींना ते सर्व समजत होते असे नाही, परंतु एवढे मात्र कळत होते की या जगाच्या मूळ आधारभूत तत्वांवर ही चर्चा होत आहे. त्याच वेळीं धर्म व इह परलोक यांविषयी त्यांच्या मनांत विचार येऊ लागले. उपनिषद् भगवद्गीता वगैरे ग्रंथांत वर्णिलेल्या हिंदू

धर्माविषयी आदर त्यांच्या मनांत उत्पन्न होऊ लागला व ते मनाचे मनोरंजन करू लागले.

त्याच सुमारास अॅनी बेझंट यांचे जलाहाबाद येथे थियांसफीवर एक व्याख्यान झाले. व्याख्यानाचा जवाहरलालजींच्या मनावर इतका परिणाम झाला की त्यांनी वयाच्या तेराव्या वर्षीच थियांसफिकल सोसायटीत सामील होण्याचे ठरविले. त्यांनी बडिल्यांजवळ परवानगी मागितली. मांती-लालजींनी स्मित करून परवानगी दिली, पण तिकडे दुर्लक्षच केले. अॅनी बेझंट यांनी स्वतः जवाहरलालजींना उपदेश केला होता. परंतु थियांसफीवर बसलेला त्यांचा विश्वास फार दिवस टिकला नाही. ब्रुक्स साहेब निवृत्त गेल्यावर थियांसफीची आवड इतकळू कमी होत गेली.

[४]

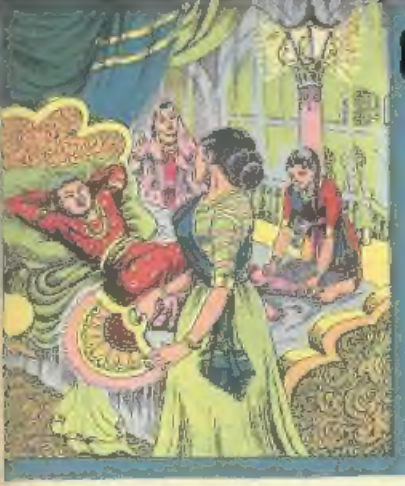
[जगतपिंडाला पाहिल्यापासून दुर्गेदानंदिनी तिलोचमेनें खास मनाचे वरले होवें. विमळानें जगतपिंडाला तिलोचमेचा परितोष दिल्लो पाहून, परंतु तिनें त्याला वचन दिल्ले होवें कीं बरोबर पंधरा दिवसांनीं येदून तीं सवें घुळासा कतील. त्याप्रमाणें तीं जगतपिंडाला मेढण्यासाठीं तयार होऊन तिलोचमेजवळ बोकल असात, बोरेंद्रसिंहाकडून तिच्या निरोप आला.]

“तू हा वेप बंदस्त जा,” असें तिलोचमेनें पळंगाजवळ बैऊन विचारलें—“कशासाठीं बजावून सांगितलें तरी “कांहीं बोकलिलें ?”

इशकत नाहीं य,” असें उत्तर देऊन विमळी वीरेंद्रसिंहानें डोकें वर करून पाहिलें व तिच्या खोलींतून बोरेंद्रसिंहाला मेढण्यासाठीं तिचा तो नडा फडा पाहून विचारलें—“कोठें तरी बियाळेंकी दिसते आहेस !”

वीरेंद्रसिंह पळंगाबर पडून होता. एक “होय....” विमळा म्हणाली. धाती त्याचे वाय नेपीत हांती. दुसरी “तिलोचमेचीं ठळेत कशी काय दासी पळ्यानें बारा करीत होती. विमळानें आहे !”

“बरी आहे !”

“अस्मानी आजून तिळांतमेला बोंळावून घेऊन येईल तोंपर्यंत तू बारा बाल.” शीरेंद्रसिंह म्हणाला. अस्मानीने पंखा खाली ठेवला व निघून गेली.

विमलाने खूणेने अस्मानीला बाहेर उभे रहायला शरितले. शीरेंद्रसिंह दुसऱ्या वासीळा म्हणाला. “तू जाऊन विडे लावून घेऊन ये.” ती गेल्यावर त्याने विचारले— “विमला, इतकी तयारी कसली ?”

“मला आज या सर्वांची जखरी वाटली आहे.”

“असे कोणते काप आहे, मला कळले पाहिजे !”

“तर मग ऐका, मी आपल्या प्रियकरा-कडे जात आहे !”

“यशराजाकडे ?”

“का ! तो मनुष्य अहं शक्त नाही, असे वाटले का ?”

“तसा मनुष्य आजपर्यंत जन्माळा अलेला नाही !”

“फक्त एक सोडून....” असे म्हणत विमला चटकन उठून निघून गेली. ती बाहेर जाऊन अस्मानीला म्हणाली—“तुला एक गुपित सांगते. आज मी फार दूर जात आहे. रात्रीची वेळ, एकटी बघी जाऊ ? आणखी कोणावर माझा विश्वास नाही. होय, पुरी तुला चंगळा ओळखणारा य जाता पक्ष ओळखू शकेल असा कोणी आहे का ?”

“कोणाविषयी म्हणते आहेस !”

“समज, सुवराज जगतसिंहाने तुला पाहिलेच !”

“इतके माझे माध्य कंठे आहे !”

“असे का म्हणतेस ?”

“सुवराज खात्रीने मला ओळखतील.”

“तर मग तू नको येऊस ! पण मी हरकत नाही. पण ती भट घेत नाही एकाटी कडी खाऊ !” विमला म्हणाली. म्हणाला तर ?”

अस्मानी पदर तोंडावर बळून हलू लागली.

“एवढे हमायला ग काय झाले तुला ?”

विमलाने विचारले.

“दिमाज आहे का ! त्याला बरोबर वेळून घेईल तर !”

“बरोबर ! त्या 'रसिकराजा'लाच बरोबर घेऊन जाते !”

“बागवा ! मी तर थेट म्हटले होते !”

“म्हण नाही ! त्या मूर्खाना काय करून अस्मानीने जोराने हांक मारली व फळते ! त्याला बरोबर नेल्यास काही उत्तर येईपर्यंत हांक मारीत राहिली.

अस्मानी दिमाजाच्या घरी गेली तेव्हा त्याच्या घराचा दरवाजा आतून बंद होता.

“मटजी ! अहो भटनी !” अस्मानीने हांक मारली. पण आतून उत्तर आले नाही.

दाराच्या फटीतून तिने आत पाहिले तेव्हा

“रसिकराज ! जेवायला बसलेले दिसले.

पाहते, हा ब्राह्मण माझ्याशी बोलल्यावर

नंतर कसा जेवत नाही तो, असा विचार

मला येईपर्यंत हांक मारीत राहिली.

दिग्गज एवढेंच गुणगुणला—“कं...कं !”
 “कळलें मला, जात कोणीतरी बाई
 दिसते आहे, तुम्ही जेवतांना बोलत नाही
 का भयजी! मी ओरडा करून सर्व गांव
 येथे एकत्र करतं!” अस्मानी म्हणाली.
 तें ऐकून दिग्गजनं एकदां चडकडे
 राहिलें, कोणी बाही अशी खात्री करून
 येतली आणि पुन्हां नेवू लागला.
 “कळलें मला, एकदां बोदलांत आणि
 पुन्हां जेवू लागलां!” अस्मानी म्हणाली.
 दिग्गज घाबरून म्हणाला—“केव्हां ग !
 मी कोठे बोललों.”

Fullscreen

127

26 / 103

अस्मानी खदखदून हंसत म्हणाली—
 “आणि हे जें बोललात तें !”
 “मग आतां कसा जेवूं ?” दिग्गज
 म्हणाला. दाराच्या फटीतून भट काय करतो
 आहे तें पहात अस्मानी म्हणाली—“जो
 उठलात करालो ! बसा, जेवून घ्या !”
 “जेवतांना बोलल्यावर पुन्हां जेवण
 फलें ?” दिग्गज म्हणाला.
 “जेवा हो काही हरकत नाही.”
 अस्मानी म्हणाली.
 “जेवतांना तोंडांतून शब्द निवाल्यावर
 आतां पुन्हां कसा धरूं जेवायला !”
 “बरें तर जातें. एक गोष्ट सांगायला
 आले होती, एव सधें नाशच शिकवी.”
 “नाहीं, नाहीं...! अस्मानी ! अशी
 रागावलीस तर फलें ? हा वष बसलें !”
 असे म्हणत दिग्गज पुन्हां पाचावर बसला
 तेवढ्यांत अस्मानी म्हणाली—“पुरें करा,
 आतां उठून दार उघडा करा.”
 “आणखी दोनच भास आहेत बघ !”
 “दार उघडतां कीं कसे ओरडा !”
 दिग्गज उठला. हात धुऊन त्यानें दार
 उघडलें. अस्मानी आत आल्यावर म्हणाला—
 “क्षमा कर महादेवी ! तुम्ही रुपा असुं दे !”

“काय एव कविता करतां ? म्हणून
 तर तुम्हांला रसिकराजाची पत्नी बहाल
 केली आहे !”
 “इकडे कशी काय वाट चुकलीस !”
 “अनो बार्हे ! उपाशी उठलात कीं
 काय ? जेवून घ्या. नग बोलूं.”
 “मी जेवून तर उठलों !”
 “उपाशी राहलांत तर त्याचें पाप
 माझ्या डोक्यावर येईल, त्याची काय वाट ?”
 इतक्यांत तेथें विमला येऊन घोंचली.
 तिनें आग्रह करून दिग्गजला पुन्हां जेवायला
 बसायला सांगितलें. तो पुन्हां जेवायला
 बसला व पोटाभर जेवून घेतलें..
 “रसिकराज ! आज तुमच्या मद्दतीची
 जखर आहे !” विमला म्हणाली.
 “ऐकू तर देखील !” दिग्गज म्हणाला.
 “तुमची आम्हां दोघीवर किती रुपा
 आहे, बाही पत् ! आम्ही फशाखाटीं आलों
 काही आहे का माहीत ?” विमलानें
 विचारलें.
 “आम्ही तुमच्याबरोबर निघून जाण्या-
 खाटीं आलों बाही.” अस्मानी म्हणाली.
 तो ग्राहण चकितच झाला आणि
 विचारलें लागला—“केव्हां !”

“आतां, लगेच ! आम्ही तयार होऊन
 आलों आहीं, पाहिलें नाहींत का !”
 विमलानें विचारलें.
 तिचें निघाली.
 “आपण परत केव्हां येणार !” दिग्गजनें
 संशयितपणें विचारलें.
 “एकदां घराबाहेर पाऊल टाकल्यावर
 कोणी परत येण्याचें नांव काढतो का ! हें
 देखील सांगायला हवें !”
 दिग्गज आपल्या नृसर्पणावर लाजल्या-
 सारखा दिसला. काही अंतर चालत गेल्यावर
 अस्मानी म्हणाली—“तुम्ही पुढें व्हा, मी

काहीतरी

येतेंच पाठोपाठ!" असे सांगून ती थोड्या-वेळाने परत फिरली ती थेट वरी लिचुन गेली.

बोव्या वेळाने दिग्गजनं विमलाच्या विचारलें—“अस्माती पाठोपाठ येते म्हणाली, वाट चुकली की काय?”

“काय होतें म्हणून वरी गेली होती. परत येऊ शकली नसेल.” विमला म्हणाली. तिचा बालगप्ताचा वेग कमी झाला बघता.

“वाघें मंधारणची हद्द ओलांडून पलीकडे पाचकी होती. काळोस वाडू लागला होता. चहूकडे आसतेचें आवावरण होतें. विमलाने दिग्गजला विचारलें—“तुम्हांला सुतांची भीति वाटते का? वा वाटेवर भुलें कार असवात, म्हणें.”

दिग्गज पावरला व पाईबाईने डोन पावले पुढे टाकून विमलाच्या आगदीं उबळ आला व तिचा पदर धरून चालू लागला.

“त्या दिवशीं माग्रीं दोघीं खेलेबराच्या देवदांगून परत येत असतां येथल्याच एका झाडावर एका भयंकर आकृति दिसली आगदींला.” झाला म्हणाली. तें ऐकून दिग्गजच्या आंगला हाम गुटला व त्याची वाचाच बंद झाली. भुतांची गोष्ट पुढे चाल.

टेवली तर स्वारी घेरी येऊनच पडावची असा विचार करून विषय बदलायच्या हेतूने विमला म्हणाली—“रसिकराज! तुम्हाला गाणें चांगले म्हणतां येतें असें नी ऐकलें आहे. म्हणा की एक गाणें.”

दिग्गजनं गाणें म्हणायला सुरवात केली. विमला गाणें ऐकायच्या नादांत पुढे चालली होती. एकाएकी तिच्या पदराला एकादम ओढ बसली. तिनें मागे वळून पाहिलें व विचारलें “काय आहे हो?”

दिग्गज भीतभीत अडखळत म्हणाला—“तें पहा! तें पहा!” त्यानें तडफडत

असलेला एक थोडा दाखविला. त्या थोड्यावर खीगीर होतें.

पण विमलाचें लक्ष तिथळे मुळीच नव्हतें. ठिकाणावर केव्हां पोचते अशा पाईने ती चालत होती. एक मैल चालून गेल्यावर त्यांना एका सैनिकाचें पागोटें दिसलें.

इतक्यांत चंद्रोदय झाला. विमलाला विचारांत पडलेली पाहून दिग्भ्रमनें तिला विचारलें—“बोझ कां नाहीस ? राप्प कां ?”

“वाटेत तू तों थोडा पाहिलास ना ? त्यावरून तुला कांहीं कळलें ?”

“नाहीं बुवा !”

“मरत असलेला थोडा, सैनिकाचें पागोटें, थोड्यांच्या पायाच्या शृंगाः या वरून कांहीं कळलें ? पण तुला विचारून काय उपयोग ?” विमला म्हणाली.

त्यांना सैलेश्वराच्या देवळाचे सिल्ले दिसले. आतां दिग्भ्रम वरोवर नाहीं आला तरी चालेल असा विचार करून तिनें पुन्हां झुतांच्या रांगटी सुरू केल्या. ऐकून दिग्भ्रम असा पाबरला की उलट पावली मंथारणच्या वाजून पळाला.

विमला देवळाच्या दारांत आली. आतून दार बंद होतें. तिनें दार खडखडवून पाहिलें. आतून कोणी तरी विचारलें—“कोण आहे ? काय काम आहे. इतकी पाई कशाला ?”

“एक दमलेली वाई !” विमला सर्वे श्रैथ्य एकत्रटून म्हणाली.

दार उघडलें. देवळांत दिवा तेवत होता. दार उघडणाल्या तरुणाला विमलानें लगेच ओळखलें. तो जगतसिंह होता.

[पुढें चालू]

सवत्याला मरण नाही

एका पल्लव वंशी राजाला एका मारुत मुलीनें एका खेडेगांवांत राहू लागली. एक पांच मुलें झालीं, पण एक देखील मुलगी झाली नाही. राजाला वाटलें की कन्यादाताचें गुण्य त्याच्या नशिबीं नाही. त्याला त्याच्या स्नेहांनीं व मंत्र्यांनीं सल्ला दिला की आणखी एक लव्य कराचें, कदाचित कन्यासख लाभेल. स्वाग्रमाणें राजानें आपल्या एका मांडळिक राजाच्या मुलीशीं लग्न करून घेतलें. तिचें नांव उर्मिला होती. उर्मिला रूपवती होती. परंतु स्वभावानें फार दुष्ट होती. सवतीसत्तरामुळें तिनें मोठी राणी चंद्रमती हिचा छळ सुरू केला. राजाचें मन वळवून घेऊन तिनें तिच्या मुलांचा पण नाना प्रकारे छळ सुरू केला. अगदीं नाइलाजानें चंद्रमती आपल्या मुलांसह राज-वाढा सोडून बाहेर पडली व राजपुरोहिताच्या

मदतीनें एका खेडेगांवांत राहू लागली. त्यावेळीं ती गरीबर होती.

त्या गांवांतले लोक मोठ मजुरी करून आपल्या उदर निर्वाह करीत. चंद्रमतीनें व तिच्या मुलांनीं पण तसेच राहण्याचें ठरविलें. चंद्रमतीनें देवाला आळवले व प्रार्थना केली की देवा ! तुझ्या रूपानें या खेपेस मुलगी झाली तर राजाची कृपा पुन्हां माझ्यावर होईल. देवानें तिची प्रार्थना ऐकली. तिच्या मुलगीच झाली परंतु तिची आज्ञा पुरी झाली नाही.

राजपुरोहितानें चंद्रमतीला पूर्वीच कळविलें होतें की मुलीला संभाळ. उर्मिलानें मारकरी नेसून मुलगी झाली तर तिचा गळा दाबून टाकण्याची व्यवस्था केली आहे. म्हणून चंद्रमतीनें तिच्या मुलगी झाली तरी मुलगा

झाला अन्नेच जगझडीर केले व मुलीला मुलाचे वपडे धाडूनच कढाणाची पोटी केली. चंद्रमतीला मुलगा झाल्याची वार्ता फडली. उर्मिलक्या तिचे मन थोडे शांत झाले. पण पूर्ण शांत झाले नाही. चंद्रमती व तिच्या मुलांना बंन झाल्या शिवाय तिच्या मुलाला राव्य मिळणार नाही म्हणून तिने स्वप्नाटी यत्न सुरू केले.

उर्मिलक्या एकच मुलगा झाला. त्यानंतर तिला मुलूच झाले नाही. कन्यारू म्हणजे म्हणून राजाने दुसरे लग्न केले होते. राजाचा निराश वाटली. उर्मिलक्या मुलाचे नांव

चंदमती

जयंत होते. जयंत कढाणाचा मोठा झाला. पंधरा वर्षे वय असले, तो आपल्या काही नोकरीनाकरांसह शिफारीला रागांत गेला. शिफारीच्या शोधार्थे बराच वेळ हिंदूत राहिला. पण शिकार मिळाली नाही. त्याला भूक लागली. म्हणून मागचा पुढचा विचार न करता त्याने कोणत्या तरी झाडाचे एक फळ खाई. ते बिगारी फळ होते. ते खाऊनबरोबर तो बेमुड्डा होऊन पडला. नोकर त्याला घेऊन जेजारच्या गावी जावधोपचारसाठी गेले. योगायोग असा की ते ज्या घरी गेले त्या घरात चंद्रमती आपल्या मुलांसह रहात होती. चंद्रमतीच्या मोठ्या मुलाला औषधोपचाराची थोडी माहिती होती. त्याने कोणत्यातरी झाडाचा थाला काढून त्याचा रस जपलाला पाऊस. त्यामुळे त्याला ओकरी झाली व पोटातले सर्व विष बाहेर पडले. काही वेळाने त्याला तुडवारी वाटली व तो उठून बसला. नेहम त्याने स्वतःची ओळख सांगून आपल्या व्यवहारकर्त्या कुटुंबाचे आभार मानले.

चंद्रमतीला आपले सर्व पूर्व वैभव अटवले व तिचे दोळे खोले झाले. जयंतने तिच्या दुःखाचे कारण विचारले तेव्हा

आपली सरी ओळख न मागता ती म्हणाली की सोळा वर्षांपूर्वी तिला तिच्या पतीने तिच्या मुलांसह त्या गावी आणून सोडले. तेव्हापासून तिने एकटीने हाळ वपेष्टा सहन करून मुलांना लहानाचे मोठे केले. मुलांबरोबर मुलगी पण मुलांचे कपडेच पावत मोठी झाली. मोठी झाल्यावर तिने मुलीसारखा परकर-फर घातला. ते सर्व ऐकून जयंतला दुखा झाली. तो म्हणाला की मी बाबांना सांगून तुझ्या सर्व मुलांना चांगली नोकरी देवितो. तुम्ही राजधानीत येऊन रहा.

चंद्रमती म्हणाली—“तुझे औदार्य पाहूनच आमच्या मनाचे समाधान झाले. आप्ही व्हाही तेथेच सुरती व्हाही. राजधानीत येण्याची आमची इच्छा नाही.”

जयंतने वरी गोष्ट्यावर सर्व वृत्त आपल्या आईला सांगितले. त्याने चंद्रमती व तिच्या मुलांचे वर्णन करून त्यांच्या गोड स्वभावाची स्तुती केली व म्हणाला—“आज त्यांनी मला वाचविले म्हणून मी घरी परत येऊ शकलो.”

सर्व वर्णन ऐकून जेवज्यावर उर्मिलक्या देववितो. त्याही राजधानीत येऊन रहा. मनांतला संशय दुणावला. चंद्रमतीला मुलगी

झाली आहे तर ! राजाला ही गोष्ट फळली तर ती तिला परत घेऊन येईल. चंद्रमती आवडली होईल व तिचा मुलगाच गावील वाहल होईल. तेव्हा तिचा व तिच्या मुलाचा कांटाच वर केलेला बरा. असा विचार करून ती जयंतला म्हणाली—“बाळ ! मला घांटेत तुझ्या बापाच्या परी एक राजदोही नोकर होवा. त्याचीच ती मुले असावीत. तो राजदोही राजाच्या भीतीने फळून गेला. ते काही नसा, ज्यांनी तुला पुनर्वन् दिव त्यांचा शोध तो आदर गुं करावा. मी तुझ्याबरोबर एका नोकराच्या पाठविले. तो त्या सर्वांसाठी मेढ

Fullscreen 127

वेडून तुझ्याबरोबर येईल. गांवभर वा गोष्टीची चर्चा करणे देखील खोचर नाही. म्हणून तू ही गोष्ट आणखी कोणाकडे, स्वतः महाराजाकडे देखील बोलू नकोस. नाही तर त्या मनीसकडूनच गोष्टीवर बसवेल.”

तुसच्या विलशी उमिलाने नोकराला घोकून त्याला पहाले व बसे वेडून राजकुमाराबरोबर जायला सांगितले आणि त्याला लगे वजावून सांगितले की राजकुमाराने त्याच्याबरोबर बसून यावया एक देखील श्वाय खाता काढा नये. दान दिलेली वस्तु दान देणाराने उपयोगाची नसते असे तू राजकुमाराला सांग.

जयंत नोकराबरोबर चंद्रमती रहात होती तेथे गेला. त्यावेळी चंद्रमती व निची लगे मुले घरीच होती. जयंत म्हणाला—“आईने मुहाम ही मेढ सतः पोचवून वेण्यासाठी मला पाठविले आहे.”

“आमच्या करिणें महाराजांने हतका कष्ट कां करावा ?” चंद्रमती म्हणाली.

नोकर चंद्रमती व तिच्या मुलांना म्हणाला. “राणी सरकारांनी सर्वांना समक सर्व पदार्थ खावला जाऊवे असे मला वजावून सांगितले आहे.”

कांदोबा
१९

Fullscreen 127

“राणी सरकारांची आज्ञा आम्हांला मान्य आहे. पण नुकतीच जेवने झाले आहे. मी बाहीन मुलांना पाठीमागून, तू काळजी करू नकोस.” चंद्रमती म्हणाली आणि तिने ती पकळी आत नेली. तिने इत्येक पकळीतील एक दोन पदार्थ कायद्यांना खावला घातले. मुलांना जेवणाकडे वाळण्यापूर्वी ती रोज मध्यम वस्तूच्यांना खावला घालीत असे. पण त्या विषयी पकळी खाण्याबरोबर कापले खोरडू लागले व तडपाहून मरून लागले.

कावल्याचे जोरठणे ऐकून जयंत जात गेला व कापले तडफडत असलेले पाहून विचारले लागला—“काय झाले ? काय झाले ?”

“है सर्व कळण्यास तुझ्या मनाला बाईट वाटेक. अनुन तू उद्धान आहेस, अवोध आहेस. हे पदार्थ खाण्यालायक नाहीत.” चंद्रमती म्हणाली.

पण जयंत चंद्रमतीला वाटला तितका अवोध नव्हता. काय वाटेक से करून वा कुठुबाचा शेवट करण्याच्या हेतूनेच त्याच्या आईने पक्षाजात विष काळवून पाठविले होते हे त्याला फळले. ही गोष्ट नोकराला

माहीत असल्याद्विषय त्याने क्षाण्याचा आग्रह केला नसता. त्याने नोकराला दटावून विचारले—“पक्षाजात विष घातले आहे, हे तुला माहीत होतं तर !”

नोकर म्हणाला “पक्षा कांही माहीत नाही.”

“बरे तर मी जाऊन खाऊन पाहतां.” असे जयंत म्हणाला.

“राणी साहेबांनी तुम्ही खाऊ नये असे सांगायला सांगितले होतं.” नोकर म्हणाला. जयंतने लोकांच्या तोंडी ऐकले होते की राजाने आपल्या पहराणीला दुसरे ला

शाल्यावर नीट बघवले नव्हते. म्हणून ती आपल्या मुलाना घेऊन पळून गेली होती. कदाचित हीच तर ती राणी नव्हे, नाही तर फक्त रालद्रोखाच्या कुटुंबाचा घोबट करण्यासाठी आईने इतकी गर्दी केली नसती. असा विचार करून तो नोकऱ्याला म्हणाला "मी नाही परी येत. मी मांच्या-बरोबर ही पकाजं खाणार आहे. मीच माधी खाऊन पाहतो." जसे सांगून तो भात गेला. थोड्या वेळाने तो ओरडला "आई! मेली!"

नोकर पळवू राजधानीत गेला व राणीला म्हणाला—"युवराजांनी ऐकले नाही व हट्ट करून पकाज खाळें व त्यांचे प्राणांकमण झाले."

अर्मिला कांगावा करून छाती बडवून म्हणाली "मोठ्या राणीन माझ्या मुलाला

विष घालले." राजा धाकल्या रंगाने त्या नोकऱ्याला बरोबर घेऊन चंद्रमतीच्या घरा गेला. अर्मिला चंद्रमतीला पाहताच अरडली "गंधसिणी तू माझ्या मुलाला विष दिलेस. माता तुझे भवाधान झाले असेल." असे बघते घेऊन मरणाकर 'पादल्याने' हें माग, आ सर्वांचा कांरा तुम करण्यासाठी तू पक्क्यांत विष घालून पादविल नव्हतस.

राजाला सर्व वृत्तांत कळल्या न्याया पट्टराणीला व राजकुमारांना इतकं कष्ट मागावे लागले त्याला तोच कारण माना. त्याला पश्चात्ताप वाटला, एक मुलगी आली पण तिला पितृप्रेमाचे गुल लावून नाही तो चंद्रमती व तिच्या मुलाना राजधानीत घेऊन आला योग्यवर पाहून यान आपल्या लाडक्या मुलाचे कडवू मान कर.

बेडकांच्या राजा

ह्यापणे मृष्टी जिभेची त्यावेळी त्याने एक मठ तलाव निर्मिला. त्या तलावात लक्षावधि बेडक रहात ते नेहमी 'डरांब' 'डरांब' असे ओरडत. ते आपसांत भांडत कांगाचे एकत्र नसत. त्यांच्यात शिस्त लागून नव्हती.

हे सर्व पाहून एका बुद्ध बेडकाने सर्व बेडकांची एक सभा बोलावली व म्हणाला "इश्वराच्या मृष्टीत अनेक प्राणी आहेत. पण आपल्या बेडकांच्या मानी इतका निरर्थक निरुपयोगी प्राणी एक देखील नसल आपल्यात शिस्त नाही काही कोणाचे गैकत नाही. आपल्या बेडक

जातीत नियम सांठवी वस्तूच नाही. या सर्वाने कारण आपले कोणी राजा नाही राजा असला की तो आपल्या प्रजेला वळण

लावतो. मी आपले विचार मांडले. तुमच्या पैकी कोणाला काही सुचवाचें असेल तर सुचवावें"

बुद्ध बेडकाने सांगितले ते सर्व समजूतदार बेडकांना पटत होत. परंतु कोणी पूर्वी कधी बोलून वास्तविले नव्हते. म्हणून सर्वांनी त्याच्या म्हणण्याला हांकार दिला. सर्वांनी त्यालाच आपला प्रतिनिधि नेमले. ती वरुणदेवाकडे गेला व हात जोडून त्याने विनंति केली "वरुणदेवा! आम्हां बेडक जातीला एक राजा हवा आहे. तो तू पाठव."

"तथास्तु!" असे सांगून वरुणदेवाने त्याला निराप दिला.

म्हणजे बेडकाने बेडकांना ती बातमी दिली. ती ऐकून सर्व राजाची वाट पहात

‘वेडकाचा राजा आले’ ही शीतमी तळनात सध्या पसरांनी रुंद स्थान होर वडून राजाच्या दर्जनास विषाले. काही हिमल वहादुर वेडकांनी दुकून आपल्या राजाला पाहिले व म्हणाले “पाहिलेन आपला राजा कती मोठा आहे !”

त्या दिवसापासून वेडकांच्या जीवनात दुकून फक्त पडू लागला, त्याचा ओरडा कधी झपाटू व ते धागाशी ओळखी झाले तर दुकून मोठे लागले. राजा वेडका कोणता कायला धागा राणी, म्हणून भवांचे कान विकडे लागलेले असून राजाच्या जवळ जगण्याची स्वतः होऊन कोणी कधीच हिमल केला नाही त्याने सर्व जीवनाचे पाळले.

परंतु हा फक्त फार दिवस टिकला नाही. कारण उद्यान स्थान वेडकांनी शीतमीतच राजाकडे निर्गमून पाहिले ते थोडी सुद्धा हाक्याल कमीत नाही त्यांनी पापणींखाली खत नाही. हे देखील त्यांच्या लक्षात आले. थोडी हिमल करून कोही वेडकां दुर्दैव गेली आणि अवकून यांनी राजाला पाहिले तो सरस्वत एकाच वाचून, एक लागून पडत होता. त्याने एकदा देखील नाव झपडले नाही. गेल्या त्याना

या राजाच्या जावईचे बाईले का राजाच्या वजा व जावई दोघांही सांचले होते.

तराण वेडकांनी मोठ्या वेडकांसमोर आपल्या राजाची थड्या उडवायला सुरवात केली. त्यातारे वेडूक म्हणत “वाळांनो ! आपल्या राजाची अशी घड्या करू नये.” पण तरणे वेडूक कमले ऐकतात ! शेवटी लहान शोर सर्व वेडूक राजाला पाहून स्वतःचा खात्री करून घेण्यास गेले. लहान वेडकांनी सांगितले ते खरे निघाले. पुन्हा वेडकांच्या जगात अराजकता माजली.

ना बुद्धिमान वडू वेडूक पुन्हा वरुण-दिवस केले गेला व म्हणाला-“अरे देवा, पण राजा जवळपास फोटे आहे हे कळताच तुम्हाला दगाडाचा राजा कदाळा दिलास याचाच काय ?”

वरुणदेवाने सर्व शातर्पणे ऐकून घेतले व म्हणजे मी तुमचा राजा

म्हणून ज्याला पाठविले तो दगाडाच ठरला तर ! ठीक ! आता चाकता बोळता एक राजा येईल. पण संभाळून रहा, बरे का !”

वरुणदेवाने या सेपेस मगरीला पाठविले. मगच ती, हळूच पाण्यात खिळी. पाणी थोडेंमै हळूले पण ती केव्हा आली हे वेडकांना कळले देखील नाही. हा राजा एका जागी बसत नसे. दिवसभर लंछावात हिंवे फिरे. समोर कोणी वेडूक किंवा प्राणी दिसला तर तो त्याला साऊन टाकी.

आता वेडकांना हवा होता तरा राजा मिळाला. जुन्या संवयीप्रमाणे ते ओरडत दगाडाचा राजा कदाळा दिलास याचाच काय ?

अशातच ते त्यांच्या जीवनात मगरीच्या शीनीमुळे थोडीशी शिस्त आली.

आकाशवाकडे होळ लागून बसले, तन्हा-पामून वेडकांची नाई तर शायी ती तशीच राहानी

वरुणदेवाने दगाडाचा एक वेडूक निर्मिले आणि तो त्या तळावात टाकला तो दगाडा दगाडाच्याच विल्ल्यान सगळा जाऊन गेल्या बसला तो पडल्य त्यावेळी तळवात इतक्या मोठ्या हाटा मोठ्या व इलकडाळ दडून गेल्या की वेडकांना आरले की प्रत्येकाळच बंडून पला आहे. ते आरकत डकडे टिकले ओरडा पडू लागले पण थोड्या वळाने सर्व शांत झाले.

चानोभा

२५

लोभाला बळी पडले

हंडकारण्यांत एका होंगरी मुलखांत रानटी भिलावी एक वात रहात जसे. त्या रानातले दोन भाऊ होते. त्यांचे वय असेल पन्नास पंचावन्न. त्या जातीचे ते दोघे प्रसुप्त होते. जातीतले लोक या दोघांचा सखा बेळून आपली कामे करीत.

दाघे कधी कधी दूर उंच डोंगर चढून जात. पण फोटे व कशासाठी हे कधी कोणाला फळले नव्हते व कधी त्यांनी कोणाला सांगितले पण नाही. दोघां भावा-जवळ एक लहान खनाथ मुलगा होता त्याचे नांव तुंगसाथ. दोघे माऊ त्याच्या कळतच आपली लहान मोठी कामे करून घेत पण त्याला देखील दोघे होंगरांत फोटे व कशासाठी जातात हे ठाऊक नव्हतं रोपा भावांपैकी चाबडा भाऊ एकदा

नापर्थ आजारी पडला व त्यातच त्याला मरण आले. तेव्हापासून साठ्या भावाच्या स्वभावान फार फरक पडला. या-याकडे पाहून वारं की त्याच्या अंगाने अक्षीच उतरा नाहा त्याचा आवाजदेखील वारीक झाला हाता त्यांनी यंत्रां म्हणून पूर्वी कधीच झाली नव्हती नुसतथच्या स्वभावान देखील फरक पडला तो दिवसातून ते नहा त्याच जसे आज एक वेळाने प्रचंडझाल त्याला जातनाम झाले होते कारण त्याला त्याच्या मावलेल्या काकाच्या नावावर दुःख कला दिने

एकदा त्याच्या कावाने त्याला विचारले "कायरे तुंग" तुला मी एक गुप्त राखे सांगणार आहे. पण ती या काताची त्या वानाला कळता काय नये "

ही का ना पुढीलकर

"मा काणाभवन वाळणार नाही "

तुंग म्हणाला

दुसऱ्या दिवशी राघे आडताच घराकडे या लावून नेंद्रावेताकडे तुवाळ जतनाला चालतो राजाच्याला रागून ठेवत की आई कडे लक्ष ठेवा तिची वार काढ व तिला मरवचारा घाला

नवी पर्वगा या शब्दधाम्य रानात राघे शिवन झाडातून वर पळीत डोंगर चढत ते किम्वत मेल चालून गेले संज्या-कालच्या सुमाराच राघे एका गुहेजवळ येऊन पावले गुहेच्या तोंडावर रांगरावून बसली त्यात राग्या म्हणून तुळतु तथे गुहा जवळ येऊन त्याला वाटत राहिल. झाडांनी गुहेच्या दाराने वसून गाळी त्यादी य पाणी पडत येथेच झपाळ ती रात्र जात त्या काळी

जसकर दिवशी आदल्यावर म्हाताच्याने तुंगन्याला त्याच्या पादापाड येथ्याम सांगितले व तो स्वयं गुहेत शिरला ज्ञान जवळ असता त्याला एका जागी एका शिवाच्या वारेन भवे लागले. म्हणून दोघे रागूनच आपल गळ मरले तरी चालेल परंतु आनंदावर गुहा मोठी दिसली. चाटली. तरी त्याने होकारार्थी मान हलविली.

म्हाताच्याने एक मेणवची काढली आणि ती पेटवून तिच्या उजेडात ते पुढे जाऊ लागले. तुंगसाथ आपल्या काकाच्या पाठा पाठ चालत होता

गुहेत झोळ आत वेष्टावर म्हाताच्याने मेणवची एका उंच वगडावर ठेवली व म्हणाला "भारे तुंग, मी जाऊ करतो बरे का ? पूर्वी माझा पावला आऊ मला मदत करीत जसे. आता तू का."

तुंगला औत्सुक्य वाटत होते पण त्याचे हृदय थडथड करू लागले. त्याला भीति पेरु आनंदावर गुहा मोठी दिसली. चाटली. तरी त्याने होकारार्थी मान हलविली.

बांदोबा

म्हाताच्याने पिशवीतून एक लोंबडी ताड. वाळलेला वृषभापला, हिरव्या रंगाचें तेल अगलेली एक बाटली, एक विचित्र बाटणारें मूळ वगैरे वस्तू काढल्या. सापा-सारखें जांब मूळ पाहून तुंगळ्या भीति बाटली. तें मूळ कोणत्या झाडाचें आहे हें त्याला कळलें नाहीं.

म्हाताच्याने त्या बाळक्या दुधभोपळ्या-तून कमलें नगी मग काढले आणि त्या लोंब मुळाच्या विनंयक मान्योळ कळकळी काढून घेतल्या. नंतर मेणबतीच्या ज्योतीच्या एक काचरी लावून ती पेटविली आणि

ताटलीत टाफलेच्या मग्मावर टाकली. रवा वरोवर ताटलीतून हिरवट चिळ्या झाड घेऊं लागल्या.

“एक” म्हातारा म्हणाला.

साटलीतली ज्वाळा थोडी रुमी होऊन जमल्यावर म्हाताच्याने “दोन” म्हणून आणली एक काचरी ताटलीत टाफले पुन्हां जाळ मोठा झाला. अशा तऱ्हेने त्याने एकामागून एक चार पाच काचऱ्या ताटलीत टाकल्या. “हे काम बरेच कमी तुला” म्हाताच्याने तुंगनाबाला विचारलें. “हो, करीन का” तुंगनाथ म्हणाला

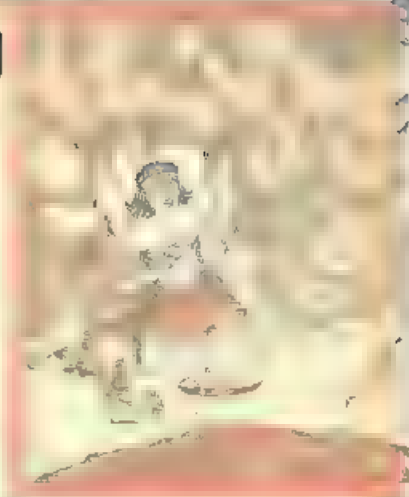
म्हाताच्याने मुळाच्या आणखी काही आणून काढले. “एक एकच टाफलेची वर व एक एकच बळून गेली की दुसरी गवाळ्याची काचरी बळत असता तूं जोरानें एक ते दहापर्यंत मोडत रहा. या अवधीत मी बघा केले किंवा तू काही पाहिलेस या तक्रार लक्ष देऊ नकोस तू जेपरीत काम करीत रहा.”

तुंगनाथाने तोंकजार्थी मान हाटवली. “तुंगनाथ म्हणाला ‘ना पाचव्या घेऊन फक्त सात’” नंतर तूं तुरू कर. ज्याने काही एका व तुला देवून दिली बाटलीतले त तऱ्हेत तू घेऊं घ्याला, डोक्यावरून पाचव्या घेऊन मंत्र पुढे पुढे लागाऊ.”

आज रात्री तुंगनाथाने डोकें वर करून राहिल तर तेथे त्याचा काका नव्हता. त्या रात्री व पाचव्या जमिनीवर पडलेले दोन थोडे खाऊन एक हिरवा साप बाहेर गेला. तुंग जोरानें जोरदला व पुढे पुढे पळून गेला.

“तू इकडे गे” त्याला त्याच्या काकाचा आवाज ऐकू आला.

“भीतभीत पुन्हां आपल्या जागीं आला म्हातार त्याला खूप २ गुबळा नी काय करतो हें पण पहात होता

तुला काय सांगितलें होतें? मी सांगितलें होतें की मी काही केले किंवा तूं काही पाहिलेस तरी तूं तिकडे लक्ष देऊ नकोस व तूं हें काय करेलस.”

“पण काका! तुम्ही मला हें सर्व पाहिल्याने कां नाहीं सांगितलेत! असें होईल म्हणून!” तुंगनाथ म्हणाला.

या खेपेस त्यानें काकानें म्हटल्याप्रमाणेंच मर्द केले. तो एका रानात काचऱ्या दाखोवून टाकीत होता व तोंडाने एक ते दहा अंक भीजीत होता, एका डोक्याने त्याचा काका

"होय, होय..." म्हणताना म्हणाला. तुमनाथने विचारले "पण कसे होईल?" त्याने अनेक उदाहरणांचा पत्ता केला. पण म्हणताना त्याला म्हणाले "हो पहा, तुला काय न्यायेने तुला उद्या गोष्टीशी संबंध नाही त्याविषयी तू बघा-नामच ठेवाळा." आणि हे पहा, मी गाव निघूनकाल कळली तर आपण विषय हादले अजूनय मंत्रबळाने पैसे मिळवात हे कळत राहू शकत असेल सोडणार नाही म्हणून सावधपणाने बघा.

दोन वर्षे तुमनाथ काकांना मंत्रबळाने सोडवण्याची राणी झालेला त्याच्या कामी मदत करीत राहिला. त्यानेतर त्याने काही साचे त्याच्या बावळांचा तब तब होत नाहीत ही हवी होती एकदा होड्यात उठून निघूनकाल की मी कोणाचं एकल गते अजूनय त्याने मनाच्या नाण्याची राग भाईन झाली तुमनाथच्या पाद्रीस लागून त्याने ते शुद्धि विचारले घेतले.

हे शुद्धि कोणीही कळले तर तुमनाथ माझा व काकांचा जीव सोडून निघून नवतस' त्याने वास्तविक असा तसेच बघवून सांगितले.

आमोबा

25

मनाच्या भावनेच्या आने काणाच्या तब मग हा म्हणताना असे बरेच मोन पकळ केले शकले म्हणतानाच "सगळे म्हणाली

"होय!" तुमनाथ म्हणाला

"तुम्हाला माहीतच आहे, मला देखील पैशाची किती गरज आहे ती. मी मधीन कपडे व घरातले गिरगिराळे सामान अजून कोठे घेतले आहे? या म्हणतानाच हे सर्व सोने कशाळा!" सगळे नवऱ्याला विचारले.

तिच्या मनात एक विचार आला. तुमनाथ हाताच्यावरील त्या हाताने सावधपणे बाण घेतून जाऊन तो सर्व सामान नवऱ्या सवत नवी मी राखले दखीर, म्हणून तुमनाथ म्हणाला "तेल पिणे तेवढे फटण नाही पाहण्यासाठी तो काही तरी मंत्र म्हणतो. तो मंत्र आन्याशियास लागू लागतो."

पण त्या तेवढ्याच नवऱ्याला भाड्याला बघत नवतस तो म्हणताना घरात असताना तिच्या मनात विचारी आदली पत्नीची कडे नेतज पण त्या मुलाच्या काबळी घेतून अमंगल टाकल्या पण काही उपयोग झाला नाही

"या खेपेस पुढील म्हणताना मंत्र म्हणेल तो नीट ऐकून घे आणि पाठ करून घे." सगळे म्हणाली.

एक दांतदा लक्ष देऊन ऐकल्यावर तुमनाथाला तो मंत्र पाठ झाला.

म्हणताना घरात नसताना नवरा बावळांना तो मंत्र म्हटला. या खेपेस मंत्राचा परिणाम झाला. तुमनाथ सोप झाला पण त्याच्या वेळी म्हणताना घरात आला. तुमनाथ सांग झाला होता. तो पुन्हा काकांच्यासमोर मनुष्य झाला

सगळे म्हणाली "हे पहा म्हणताना."

‘तुझे मंत्रांचे गुपित आम्हाला कळेल
आहे आतां तुझ्या घमन नाही चाल्यावर
आम्हाला उकळ, तू थोडे थोडे खाने आपण
होनास ते सारं चोळशास आ’ न
आजहील त्याला अर्थाहून अधिक आम्हाला
हले पाऊन तू म्हणारा आहेस तुला
काय राख पैजाची’ आम्ही तरणी बाणने
आम्हालाच त्याची वचन गरज आहे

दुगाच्या दिवाळी तेथे मुहेंन गेली. म्हाता
यात मुळाच्या वहा काचच्या कादंब्या,
मनुने आणि सो कादंब्याला गमिनाच्या
म्हानारा म्हण त्या ‘तू मला दहा काचच्या
चळपलेनच उपदोषी पडतो. सारं पण’

‘हे धन, जेव्हा काचचा काच काढून तू
आस पाडून, सांपाचे रूप देवारा पडू मला
साहीन आहे’ मला म्हणाली म्हाना-धाने
ने पळवून केल

म्हानारा बायल्या पेटवून वाटतली ठाऊ
नीसाल्या वरं मला नवरा बायको सांपाचे रूप
पेऊन मोत्याची नाडी आणि लंगली,
नात्याची एक राख टाळी पण सांपाचा
मनुष्य रूप मिळाले नाही

म्हानास वेधाना म्हणाली-‘साप
होत्याचा मला तुम्ही मिळून घेऊन पण
तुम्हा मनुष्य रूप घेण्यास तबल असलेल मला
तुम्हा तो मला मिळून व्यापल हवा नाही,
आस मला सोने मिळविणे क्षम्य नाही हे लगे
आहे पण तुम्ही आपल दिल्ल ते खोले मला
आयुष्यभर पुरेल आता तुम्ही मय काढा
महानय पुढील आयुष्य पाऊन’ असे म्हणून
म्हानारा याने उचलून घेऊन निघून गेला.
नवरा बायकाच्या पदाल आयुष्य वर्ष-
आतांलाच बालबावे लावले

सहोदर भ्राता

काशी नदीच्या काठी एक गावी
जिदल्य मी नावाचा एक धर्मपरायण
वाकण रहात असे. त्याला दोन मुलगे
जिदल्य मी नावाचा अशोकवत्त होतं व
मुलगाचे विजयवत्त.

‘तुम्ही त्या धर्मात दुष्काळ पडला,
मनुष्य मी नावा घरात त्याच्या कुटुंबाला
जिदल्य मी नावा अजिबात साठवलेले होते.
दुष्काळामळे गावकरी गांव सोडून जाऊ
आता जेव्हा उपाशी भरण पावले, हे
मला म्हणायला घेत असतां स्वतःच्या
मला वसून निघतय होन्ही वेळची जेवण
मला मला बड धाडू लागली म्हणून
जिदल्य मी नावा जे काही हातें ते त्याने
जिदल्य मी नावा वाडव टाकले व सकुटुब
काठीला मिळून राहू लागला.

काशी नगरापाहेर एक बहिर्केश देवालय
होतं तेथे पांचव्यावर गोविंदस्वामीने
देवीची पूजा केली आणि एका झाडाखाली
गावत अशकून त्यापरच सर्व झोपले

गोविंदस्वामी सारखेच अनेक लोक त्याच
झाडाखाली झोपले होते. ते धर्मीने दिवस
होते गोविंदस्वामीचा भाऊला मुलगा रात्री
ठठला आणि वापला जाणा करून म्हणाला
‘बाबा, मला काय घडी वाजत आहे.
शेकोटी तयार करून असू या का’

‘बाळ काढत्या एकदा करून आण.
शेकोटी करायची म्हटली तरी मा मध्यरात्री
च्यावळी किंमव कोठे मिळणार’ बाप
म्हणाला.

‘तो पहा, मला जाळ दिसतो आहे.’
मुलगा म्हणाला

बाप धुलला समजावून सांगू लागला
“तों जाळ ! नको रे बाबा, ही तर चिरा
आहे. तेंचें भुतें असतच !”

“भुतें काय करतात जायत्याक ! गळा
बेळून बळा तिकडे !” विजयदत्तने हट्ट
केला.

शेवटीं नांजकाजानें गोविंदस्वामी शेंकला
चितेजबळ घेऊन गेला. त्याला थडी कमी
झाक्यासारखें वाटू लागले. त्याला भितेंत
कोही गोष्ट बसू शळत नसलेली दिसली.
त्याने बापाला विचारलें “तें गोल पेंड-
तारखें काय तेंसतें लाजे नात्रा ?”

चलोय

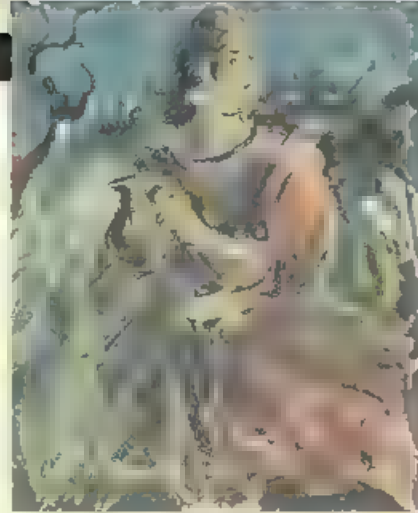
‘नी झाक्याची कडवी झाड’ बाप
म्हणाला. मुलानें एक लाकूड हाथ्याने
त्यावर चरती कुटली. मगच झाक्यासारखा
बाबाचें झाला व आतून निघालेला दवागार
निघवतान्या तांदवार उडाला आणि बाबाचें
म्हणानें त्याला एक रासम उग्र रूप मिळालें.
त्याने कस कांढच सोसलें अनन्य म्हात्मा.
त्याच्या हाताने तळवाग हातीं तांदार नेट
भाटें स्थिर रात इतें गोविंदस्वामीला
मारायला त्याने तळवाग उग्र रती तळी.
आकाशवाणी झाली ‘कदाचिदां’ त्याला,
काय मज्जाय तो तर तुझा बाप आहे’
तुं हळडें ये’ त्या आवाज पात्रपात्र न
गळून जखम झाला.

गोविंदस्वामी दुखी कायें म्हणतें त्या
झाक्याला आला, सकळीं घडलेला सर्व
वृत्तांत त्याने बापकोला सांगितला. मगला
फार वाईट वाटलें. यथेच्छत भवद्दत्त
नांवाचा एक त्यापारी हाता त्याला
गोविंदस्वामीच्या कुटुंबाची दया आली व
ही त्यांना बेळून काडीच्या बायल्या एका
लानेवाड्याच्याचंगी गेला. तेथें त्याने
गोविंदस्वामीच्या कुटुंबाची सहाय्य व
जेवणाची व्यवस्था करून दिली.

त्याच्या कित्येक वर्षें लाटली गोविंद
स्वामीचा मोठा मुलगा अशोकदत्त
वंदशास्त्र पारंगत झाला. विश्वरात्र त्याला
शरीर संपत्ति तरुणाला मानेन अशीच
चिन्हाली होती.

दुसऱ्या दिवाळीला काडीचा नात्रा प्रताप
याच्याकडे मल्लपुत्र फळून कोर्ता व
पारितोषिक मिळविण्याच्या हेतुने दुरवृत्त्या
देशांतले मल्ल बेत असत. त्यावरीं देखील
मल्ल जसा होऊ लागले कुल्ल्याने समने
मुरू याने व दक्षिणेकडील पहाड पहाड
जगाने डार मय पहिल्यानाला जिकडे न
सुकुन समुद्रगुप्त राजाकडे गेला व म्हणाला—
‘आपल्यानू भावात एक तरुण आला व
तो या दक्षिणेकडील पहिल्यानाला ह्मणोथ
आज्जान करावला तयार झाला. राजाने त्याला
बोलाविलें व कुल्ल्याचा समना उरला अशाक
दरानें एका भित्तिटोत त्या पाहिल्यानाची पाठ
जमिनीला लाविली व अजिंक्य पद मिळविलें.
रावाने त्याचा सरकार केला व त्याला
वपरा मुख्य अगम्यक म्हणून नेमलें.

एकदां राजा रात्रीच्या वेळीं कोठेंतरी
जाऊन परत येत असतां लश्करांतून

“बाणी ! “बाणी द्या.” असा आवाज
किंवाकदा त्याच्या कानी पडला. राजानें
आपल्या नाकरांना सांगितलें की जाऊन
त्या विचाऱ्याला पाणी द्या. पण लश्करांत
राजाच्या भेळी पाऊल टाकण्याची कोणाज
हमन नव्हता परे- अशोकदत्त जायला
तयार झाला व बाणी घेऊन लश्करांत
गेला. त्याम अन्त्यामुळे राजा त्याची वाट
पटवत बाबला नात्रा व राजचव्हानें
निघून आला.

काळ खी राव झाला श्रव जळून शरीर
कशाव दन अर्धत निच रित होत, का

Full Screen

127

तोडापरमैल इतका लंब माझा हात पोचत नाही " ती खी म्हणाली.

माझ्या पाठीवर खड आणि पाज त्याला पाणी " असे मागून अशाक वाकून उभ राहिला. ती खी त्याच्या पाठीवर चडून उभी राहिली परंतु अंगावर आणि जमितीवर रक्षाचे बरे स्पर्श पडून लागल्यावर असे क. त्याला वाश्चर्य वाटले व ती बर ५५ कागला. तेव्हा त्याला हे पाहून जास्तच आश्चर्य वाटले की ती खी त्या माणसाने मांस कापून खात आहे.

अशोकदत्तला आता प्रश्नच उरला की ती एक वादीण असणार. तिला धरून आपटून ठार करण्यासाठी त्याने तिच्या दोन्ही पाय धरले. पण ती आकाशत उडून गेली व अंतर्धान पावली. अशोकदत्तच्या हातांत तिच्या पायांतली एक पैजण भाव राहून गेली.

अशोकदत्तच चकित होऊन पैजण घेऊन बरी गेला. दुसऱ्या दिवशी सकाळी राजाकडे जाऊन त्याने ती पैजण राजाला दाखवली व त्याने राजा जे काही पाहिले ते निवेदन देऊन अशोकदत्ताचे शौर्य व साहस राहून राजाची मर्जी कसली होऊनच, परंतु त्याने

पाणी मागत होते " त्याला एक बायकी माचण्ड ऐकू आला "मी ! " अशा बाजूने तो आराज ऐकू आला अशोक त्या दिशेला गेला. त्याला समोर एक पुरुष मुलावर कटकत असलेला दिसला जवळ एक सुंदर खी तळफटत पडलेली दिसली. त्याने तिला विचारले "कोण तू ?"

"मी त्याची बायको आहे त्यांना भरणे आले वर त्यांच्याबरोबर मी देखील चितेत उडी घेईन त्यांचा जीव अपूर्ण गेला नाही. त्यांना तहान लागली आहे. मी पाणी घेऊन आले आहे. पण त्यांच्या

दुतलाच मनानें वरते आहे, मला हिच्या मैथिणीकडून ही गोष्ट कळली आहे. तेव्हा पासून ही गोष्ट महाराजांच्या कानापर घालावी म्हणून मी संधी पहात राहिल आहे तो योग आला."

राजाजें अशोकदत्त व राजकन्या अं- लेखा यांचा लग्न समारंभ एका भव्यहोव्हाट पुरा केला.

३

एकदा राजाजें राजाच्या भगवतानें आपलेच वैजण दाखवून घेतला. हा वैजण व जगानाच निमत तोड. एवढ्या सोनारानें शिकस्त करून पाहिली. एषा स्थिती तसें बडविणें शक्य झाले नाहीं. त्यांत असलेले हिरे व माणिक्ये या त्याग मिळत नाहींत. तेव्हां जेथून हे वैजण मिळालें तेथेच त्याच्या जोडीचे दुसरे जवळचे न जाणून शक्य जाचवळी लागवि.

राजा शिब गंत पडला. या अशाकडून म्हणाला— "त्याच्या जोडीचें वैजण जाणून शक्याची जवाबदारी मी घेतां."

जवळी त्या दुपटानें स्थानच येवेल प्रोक्षयत घालील थोड्याने राजा म्हणाला.

काय करूं न दे. या वैजणाची मी नाही जमलाच तर नाही त्याच अम माने विषयले झाले. पण अशोकदत्तानें त्याचें संकलन नाहीं. न वैजण त्याच्या कुण्याचतुडशीच्या निवडीत समझाने राजा मिळालें होतें अशाकडून त्याच दिवशीं राजा समझाने तोही मंडेल असा विचार करून निघाला. तगासाची बटुक लागलेल्या जमिणीला वरणवसळी नरमांमाचाच मोह तिच्या दाख- विरल पाहिले वा बिबाराशें तो झाडाच्या कवचालात उगाळें एक मेन कोटन घेऊन तगासास "नरमांस," जसा आंगवत समझानेच हिटला.

एक वा यत्न त्याच्या म्हणाली वल्ल भांडे उरावर "तो जलधुवावावर मेला, एका झाडाच्या एक वपसरा उभी होती. निम लाली घेवावर" नरमांस केवळाला देऊन.

अशोकदत्तानें वैजण दाखवून शिब गंत "वा वैजण त्या जोडीचें दुसरे मिळाल तर देईन नरमांस!"

नाझ्यातवट त्याच्या जोडीचें वैजण आणत नु दाखविलेच न पण मोडल मी वय पाळून आले आले म्हणून मी मला

ओळखलें नाहींस! - मला नरमांमाची शरज नाहीं. मी सांगेन तें केलेस तर तुला हे वैजण पण मिळेल." ती अप्सरा स्मित करून म्हणाली.

"बाळ, काय तराचें असेल तें मी करावला तर राहते" अशाकडून म्हणाला हिमालय पर्वतास विघट नागाचें एक तराच राह तेच मला योग तागाचा राक्षस रहात असे मी त्याची बाबको, आम्हा तुमचा राजा चवळम्फोट याचदारा बुद्ध करीत असतो तो मला पावला मंतर झगळम्फोटानें न मराने माझ्या भवार्थीन केला

रण अशोकसहस्रला घेरला पुढा
 कृष्ण चतुर्दशीच्या शिवरा रात्री काळीस
 पडून पडला राजकुमारी ही फली वसती तो
 कोणाच्या सोपितल्या शिवाय राजवाड्यावर
 पडला व मरळ म्हासतन गेला. तेथे
 पडा पा झाडाच्या त्याच राज्या जगाची
 मानू वसली हाची तावबाच्या राहून ती
 उठून उभी राहिली ती त्याच्या आकाश
 गाठी हिम कथ पर्वमातील अगत्या राजधानी
 वेडून गेली तो काणला कामागाठी
 म्हाजानत आला होता ते देखील तिने
 त्याला विचारले तेव्हा राजकुमारीला

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

चोडोबा
 ४२

Fullscreen

123

56 / 103

56 / 103

56 / 103

56 / 103

56 / 103

56 / 103

56 / 103

आजु झाला की तिचा पति तिला
 भेटायलाही आला. अशोकाने आपल्या
 राज्यापलीकडचेर कोणी दिवस आपल्या
 मातृभवादीन राहावा एक दिवस तो
 आपल्या राज्या राज्या झाला "ह्या
 अणली पत्र सुपर्वकालाची गज वहे "

माझ्याकडून पाहून हे ने आपली
 वसुने कोणत आपु बाळ ' गजचा गज
 शपालम्फाट वसने ते कसल दिल हात
 व त्या वसुने ही कसले गेले. पण
 व कसले हात कसले वसुने वसुने
 छाली नाह ' मस्त वसुने

काते जाते तो मलाय दुपय वसुने
 मी प्यव वाऊन वसुने मला कसल वाऊन
 रहात मल कोण वसुने मी अशोकाने
 हाता

ने त्या वसुने मला, मला वसुने
 मला मला वसुने मला वसुने मला
 मला मला वसुने मला वसुने मला
 मला मला वसुने मला वसुने मला

पुढे अशोकाने तिच्या वसुने मला
 वसुने मला वसुने मला वसुने मला
 वसुने मला वसुने मला वसुने मला
 वसुने मला वसुने मला वसुने मला

हात वसुने तो मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला

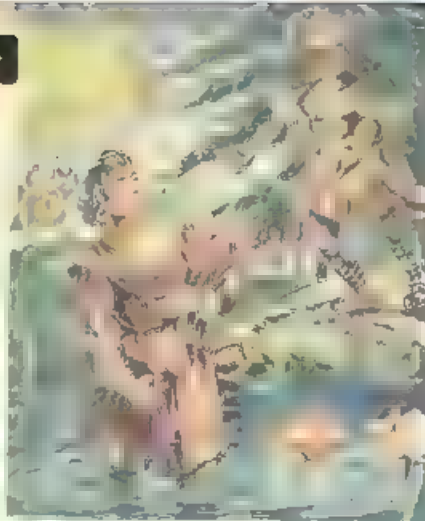
अशोकाने आपल्या तलवारीने त्यापैकी
 मला मला अशोकाने मला वसुने
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला

हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला

हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला

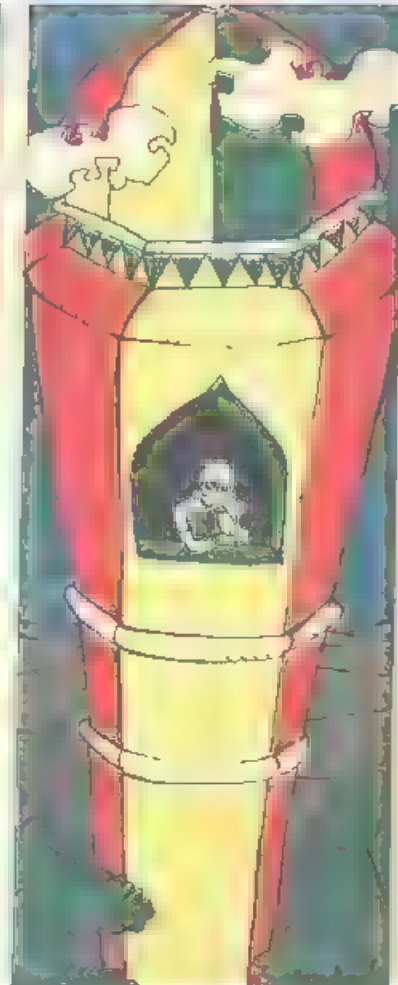
हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला

हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला

"तुला जाऊन असेल दुर्दैवाने मला
 हें राक्षस रूप मिळाले. मी वसुने मला
 अशोकाने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला

नंतर दोघे अशोकाने आपल्या मला
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला
 हात वसुने मला वसुने मला

ऐतवेळीं राजकुमारी तेंबे आली व तने राजकुमाराक वांगळी केले. कुठनावर जाऊन राहिले तेने केवळ कापून टाकले व तिला राबित सोडले.

अपढा राजकुमार पळे व्हात झिजत फिरत राजांत पांचका त्याका खेदून तरो कोणो दुदयाला घोट घाटणारे पाणे म्हणत असल्याचा आस्वाद ऐह्ले आला. तो त्या बाबुला बाबला गीरोच होतो तें भाणें म्हणता : ..... वा जिवकर चें दुःख पाहून तिच्या ओळ्यांतून अश्रुपारा पडूं लागल्या. कळुचें पाणी व राजकुमाराक दोळ्यांत त्याचें करतान त्याचें डगून विसूं लागले.

भीरी व राजकुमार वंग विवाह झाला व दोघे मुखानें राहु लागली. तिच्या गरीब आशे व उलानें तें पाहून कोळ्यावर राग व नाच मज्जा हो.

जावयाचें भूत

विकर्माकें हळू सोडला नाही. शाबावळून

प्रेत काहून घेऊन त्यानें साद्यावर टाकलें आणि म्हाशानाकडे निघाला. तेन्हां प्रेतातील वेताळ त्याला म्हणाला "राजा, या राजाच्या कळी मू इतकें कडू सोशीत आहेस पण तुला याची कल्पनादेखीच नसेल कीं यक्ष तुझ्या पदरी पावण्याऐवजीं तुझ्याहून कमी मज्जा लागत आहे. परती पक्षण्याची शक्कल आहे ही मोष्ट पदाची म्हणून मी तुला कुमारवर्माची मोष्ट सांगणार आहे. कस देऊन ऐक." असें सांगून त्यानें मोष्ट सांगायला सुरवात केली.

कुमारवर्मा अवंती नगराचा राहणारा होता. एक कुलीन घराण्यांत तो जन्मला होता, परंतु त्याच्या आईवडिलांनीं श्रीमंतीची परत दाखविण्यात व दान धर्म कारणांत जवळ होवें नव्हते तें सर्व स्वर्च करून टाकले

वेताळाच्या मोष्टी

धराच हेर क हावे. कुमार्वर्मा जरा गड्डे + हे. लथ मारीन थें पाणी काढीन अमा मगायी निश्चय करून धरावाहेर पडला.

कुमार्वर्मा काहीं दिवस उज्जयिनी येथे राहून नेतर उमरावतीला जाण्यासाठी निघाला त्याच दिवशी धनगुप्त नांवाचा उज्जयिनीच्या एका व्यापाऱ्याचा मुलगा दंडील उमरावतीला जाण्यासाठी निघाला नगराबाहेर दोघांनी राठि पडली. दोघे दोघावर बसून जात होते, धनगुप्त अचानक बायलसांगांच आक्रमणाचीत पडला त्याला अपघ्न्या गोरावाहेरचे जय मारीत नव्हते व आपाराशिवाय इतर कोणता वंदायण येत नव्हता नवीन अनोळखी बाणसाठी ओंकार करून घेण्यासाठी कांथे बोळावे, कांथे वागरे हे त्याला कळत नव्हते. परंतु कुमार्वर्माचा स्वभाव मात्र अगदी निराळा होता तो मोक्षार्थात चतुर होता. म्हणून त्याने धनगुप्ताशी लयकर वांगली ओळख करून घेतली परस्परान्च्या गप्पा चालू असत कुमार्वर्माला धनगुप्त उमरावतीला का जात आहे हे कळायला वेळ लागला नाही.

धनगुप्त याचा विचार लक्षाच्या वक्षनात कुमार्वर्मासारखा नव्हता थापने त्याचे

बांदोबा

आम उमरावतीच्या काळ्याशिवायच्या मुलांशी उरविण होते, वगवेध पसना खोपणीच तो संबंध जुळवून आणला होता असे ठरले की नवण्यामुलीबरोबर इतके रुक्ष रूपे तिच्या नाभर घाटवून देण्यात यावेत नवगमुलगा व नवरीसुद्धी दावली परमगांस येतावे नेतर मुहूर्त ठरवून हससमारोम करावा, म्हणून धनगुप्त आपल्या मावी मासुमबाइच्या मावी निधायक होता.

त धनगुप्त कुमार्वर्माने कांथे हांकून घेतले हे जगवर आहे की मुलीकडून हाना त्या धनगुप्ताला हे सर्व काही कळत नव्हते त्याचे रूपे वेगळे होते पण समज नव्हत धनगुप्त प्रताप मुलाचा झाला

ती वक्ष निघली तर ते निव्याशी ल्याला नगर हांगील का तिच्या बरोबरच तर तुला सारे असुण्य बाळवावे लागणार ?

“मुलगी छीक आहे. एखादे वैगुण्य असलेच तर त्यात काय ? सर्वच गुण एकत्र काढ मिळवात का काम सांगवून थावेच लागते.” धनगुप्त म्हणाला.

कुमार्वर्मा वगवेध आल्याची धनगुप्ताला फायदाच झाला. कारण नव्या आर्गेत विचार- पून करून गरा करून घेण्यात तो पडाईत होता त्या धनगुप्ताला हे सर्व काही कळत नव्हते त्याचे रूपे वेगळे होते पण समज नव्हत धनगुप्त प्रताप मुलाचा झाला

वाढे फाही विषम प्रवास वेष्ट्यावर
उमरावती शेंबे पोंजले, धनगुप्तानें अन्नांत
कधीं तुमरें शहर पाहिलें नव्हतं. कुमारनें
डेन्वील राहिले म्हणें. तेव्हा ते गांव पर्ये
म्हणून धावरला मात्र नाहीं

अर वावा असा तर काळात पट्ट
लागला आहे. या रात्रीच्या बेळी पुढे
सासुरवाड कोठून सांपन्नपार ! आजची रात्र
कोटें तरी धर्मशालेंत काढूं. टसाडल्यावर
आ हुदकायला." कुमारवमानें त्याला सड्डा
दिला. धनगुप्त नमरांतला गजबडाट पाहूनच
थोडा धावरला होता. म्हणून त्याला

चादोवा

कुमारवमानाच्या सहज परतून पडला. त्या काळ
वर्मा बर बर समयाळीन वेलें पण ते
धर्मशाला गमून वाचा असाव असा गासण
नी एक लान बट्ट होली कुमारावमानें
खानावळीच्या मालकाला सांगून शोधांसाठीं
दोन निरनिराळ्या खोल्या ठरवून घेतल्या
व उत्तम जेवणाची व्यवस्था करण्यास
सांगितलें.

खानावळीच्या मालकानें पाहिलें कीं
कांणी तरी बडे पसंभ दिसत आहे म्हणून
पंचपक्वान्नाचें भोजन तयार करविलें धनगुप्त
जेवणाकड शसला. भाज्या पुढचा काहीं एक
विचार न करता त्यानें पकाळावर खूप त
मारला. रात्री पोट दुखूं लागले. अ प
लागली नाहीं. पोट इतकें दुखू लागलें की
त्यानें खानवळवाल्याला जागे करून घेयला
वाग्विचर पैयानें गाडी पाहिली व
तयासलें व म्हणाला "हा जुना शहर
दिसतो आहे. गास्त जेवामला नका
श्याचा कोणी नानेबाईक असेल सर त्याला
रुक्कर बोलवून घ्यावें. खानावळवाल्यानें
कुमारवमाला जागे केलें व धनगुप्तच्या
सोकींत बोलवून बेज्जत जाला नव पुन
ऐकून त्याला फार वाईट वाटले.

धनगुप्तानें माजी अकल सधारली
गांव सर माघवसुप्त शहराकडे ताकत मी
ये जयत्य चीं मातारी मे कला मी ज
धा मेलत जय स्थाना कळवले होत
काळजी करतील, तेच मला माझ्या गावीं
पोंचवितील." धनगुप्त म्हणाला.

तुवैधामें उबाडण्यापूर्वीच धनगुप्तानें
प्राणोत्क्रमण झालें. दुपारीं दहनविधि वगैरे
करण्याचें ठरवून उजाडतांच कुमारवमा
माघवसुप्तच्या शोधार्थ निघाला.

माघवसुप्तका बंध्याच्या घरच्या लोकाना
वाटले की धनगुप्तच आला आहे. त्यांनीं

गच्छर संहारची व शंभल व गरी वतकी
करूं कीं धनगुप्तच कळवली वर्ना देण्यास
सधेच निघाव नव्ह

धनगुप्तानें कुमारे शान पडिली
आम्ही !' माघवसुप्त म्हणाला.

कुमारवमानें त्याचा तो उत्साह व आनंद
पाहला व ती शोकवार्ता त्यांना न देण्याचें
मनाशी ठरविले. एक अपूर्व कानून त्याला
सहजी मिळत होता त्याचा उपयोग करून
वेष्ट्याचा मोह आवरेना. म्हणून स्वतःच
धनगुप्त असल्याचें दर्शवून तो बोवूं लागला.
म्हणाला "हो, रात्र फार झाली पोचायला.

म्हणून एक भूमिशाळेत उतरलो होतो.” भगवानमुलाचें रूप पाहून माधवगुप्तान्ना कुटुंबातील सर्व लोकांना आनंद झाला. पण त्यांच्यापैकीं एका तरुणाचा चेहरा पाहून त्याचा आश्चर्य वाटलें. त्याच्या तोंडावर राम शब्दकत होता.

त्या तरुणाचें नांव वज्रपाल असें होतें. तो माधवगुप्त याचा दुसऱ्या बातेबाईक होता. घरची गरीबी होती. उमरावतीच्या राजाच्या पदवीं तो एक सामान्य सैनिक म्हणून नोकरी करीत होता, तो गरीब वयला तर माधवगुप्तानें त्याच्याशींच आपल्या मुलीचें लग्न

करून दिलें असतें. पणु ३-पेडा लाडका मुलगी कल्याणी भीमताच्या घरी पदानी या विवाहाने त्याने दुसऱ्या संवत्सराच्याच वनाशीं ठरविले होते.

वज्रपाल कुमारसर्गाका एका चाचूला बोलावून घेऊन गेला व म्हणाला “तुज्या जवळ नलवार दिमते ‘अहे मय’ पण कशा उपयोग केला आहेस का त्या लुकाशीचा ?” “तुला तें पाहायचेंच असेल तर पहा पण कशा व काटे” कुमारवन तें विचारलें या वधाने जेवणानंतर वज्रपाल म्हणाला.

“परंतु माझ्यावर तुला एवढा आश्चर्याचें कारण काय मला माहीत कळलें कुमारवमने विचारलें.

“तुला माझ्याविषयी माहिती असली तर कल्याणीशीं विवाह करण्यासाठीं इतक्या हुकून तूं कदाचिन् आकादेखीक नवतय व वज्रपाल म्हणाला.

त्याच वेळीं माधवगुप्त आला व म्हणाला “थोड्या वेळानें जेवायला वसूं न पयन मी कल्याणीला पाठवून देतो. दिव्याशीं जायन वसा थोडा वेळ. मी मटवीकडे निरु पाठविला आहे दुषारपर्यंत ते येतील”

त्यानंतर काहीं वेळानें कल्याणी आली. कुमारवमा व ती दाधन येथे होती. आपल्या भावी पतीसमोर बोळावला व प्रतापून एक ताऱ्हेचा ज्ञा संक्राव व राज बाटणें साहजिक असतें तें कल्याणीत दिसलें बाही

तुझ्या रूपाचें वर्णन मी झकल होत पण त्याहून ‘कुमारवमा म्हणाला “माझ्या रूपाची गोष्ट तुम्हाला कशासाठी माझ्या बापाकडून काय काय व्यत्यये नवी काय घाली आली माझे पूर्वीच कल्याणी म्हणाली.

“तर मग हज झालें तर आपला संसार सुखाचा कसा हाणार” कुमारवमने विचारलें.

“मी अगदी नेच म्हणते. परम्परांवर भ्रम असल्याशिवाय हज्याच्या गोष्टी फुकट !” कल्याणी म्हणाली.

जेवणे आटापल्यावर कुमारवमा जायेंत वज्रपालाशी हल्लबुल्लला तयार हाऊन निघाला. अर्थात ती गोष्ट माधवगुप्ताला काय माहीत असणार ती त्याला म्हणाला हे पहा अत आलेच अत माखरगुप्ता वगैरे करून घेतलेला बरा !”

नाई को तर भग ये तुझी खोह मोहलीच पाहिजे," असे सांगून त्याने तलवार घेतली.

वज्रपालने पण आपली तलवार उचलली. दावाचे हतुं गुरू झाले, "तलवार धरण्याचे देखील कळत नसता तू कोणत्या गुरूवर हतुंयुद्धाला आव्हान केलंस हे माही कळले मला," असे सांगून एक वार करून कुमर वसने वज्रपालच्या हातांतली तलवार स्वतः पाहली व ती उचकन घेतली.

"माही तलवार मला परत कर वज्रपाल म्हणाला.

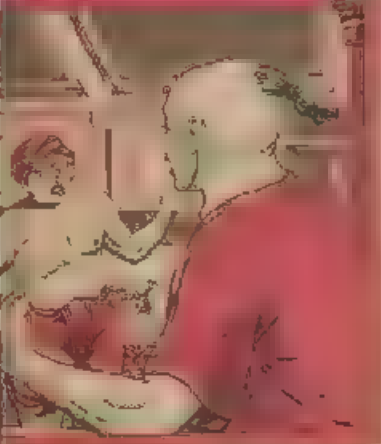
"तुला तलवार स्वतः करण्याचा तुझ्याशी युद्ध चाखू ठेवजे. तुला स्वतःचा जीव वाचावा असे वाटत असेल तर 'तपस्व्या' चाखू लागू व वाकल्याहून नास्त घेऊन कोकना हतुंयुद्धाला आव्हान कर कुमरवर्मा म्हणाला.

तितकांत पाठीपागून कल्याणीचा आवाज त्याला ऐकू जाऊ "काय झाले" काय झाले." तिने सर्व पाहिले होते तिला वाटत होते की तिच्या पित्राच्या हाती कुमरवर्माचा वध होईल कुमरवर्माने वज्रपालची तलवार तिच्या हातांत देत

चांदीचा

५५

भटल 'ही तळवार संभटून ठेव कारण हो तळवार इतनांत धमकोवो पाठविण्या मुळीं आपल्या मळकालाच पाठवायची.' " जसे शयन हो निवून रेल्य हो गावळ गमाल कणाल " ती ज्या कामगारी हो जाले हात हो झाले, जाला ती येवो."

मधवगुप्त चोके होउन विचार लागला "परेणु अजून गाळपुडा येगेर तर काहीच झाला नाहा. मद्रजी वर म्हण वसले माटे"

"होय" परेणु त्याहुन जाला अणखी एक जखरी कम आहे अणखी क्षणभर ने

बांदोबा
५६

गाळा दडन शंस्कार आहे म्हणून मला गेलें पाहिजे " कुमारधर्मा म्हणाला

"हें काय मुळ्यावारलें अजुन बांन्ता " गावनामुने विचारलें

"वेडपरासारलें नाहीं, खरें" हया पंचपञ्चोत्तम हात मारण्यावर पांयान धुवें लपवले व रचोच हो जण संकुल ही निवून गेल्या वाडेली घोक्या नळीने मळ दडन शंस्कार वाई माड्या जिवळ हो कला काय होणार "

असं मळान कुमारधर्मा निघून गेला मळे बाकिंत हाऊन ग्याच्यामळे हात उभे राहिले

नंतर कधी वेळाने मावसगुप्तानें शोकरांन पाठवून चपकदी केंदी तेव्हा त्या काळल जो हवी एक म्हापायक न शान्त बांध्या मुळें धनगुप्त व नाट्या एका म्हापाया सुल्लु झाला व त्याचा दहसंस्कार सुपारी कल्यांत जाला

मधवगुप्त व आच्या कुटुंबांतल्य ठाकान्ना वाटले फा आला हाता हो धनगुप्त भवले नमुन बांधे भव होले, व त्यांनी मनान्ने समाधान करून येतले.

डेगवर गोष्ट ससुन वेताळ म्हणाला "हया, मला हें कळत नाहीं की वेडाच्या

जोड ने वेण त्या धनगुप्ताक कल्याणीचे वेव न होणे साहजिक होतें. पण कुसवच्या- मागच्या शूरवीराशी ती लबाका तयार झाली असली मग कुमारधर्मानें खरी मोट न मोगून धनगुप्ताच्या मुनाचे सोब कळाल केलें शायें कारण माहीत असून तूं खर वित्त नाहीं तर त्याचा परिणाम मूळ माहीत आहेच, तुझ्या होवचर्चें शोभत झकले होउने तुझ्याच पाखावर होव्ही लागतील "

विजनाकें म्हणाला—"कुमारधर्मानें खरी गत होणे म्हणूनच परभाव झाला कम गाष्ट नासिल्ली नाहीं तर त्याचें एक नाहीं, बनेक कारणें नाहूत, परंतु ती गाष्ट ही कां त मरित होता तिला वाटलें असतें की ती म्हाला कचलोभानें त्या लक्ष्मी तयार झाला असया तिवे प्रेनडेन्सीक एका जडस शाय व माडाच्या कावळ नाकर मरित म्हणवच होतें हें खरें माटे. पण संविकर्त लागली.

तें म्हणुळें होतें दूर करपा, त्याका कल्याणीशी लडा करण्यासाठी एक मुलें कापुंरपाची दृढ बुद्ध करचें झाला. हो "वाला त्याचा आवागान व वाटला, त्यानें भुनान्ने सोय केलें म्हालादेखीक एक कारण हात ने गिरे कारण त्यानें म्हालादेखीक व्हडगुप्तान मरान केलेंच पाहून कल्याण पयलो ती त्याच्याशी लडाका तयार झाली असली परंतु दुयच्याक धम करपा वा सुलीक म्हालाक जेणता पुसय तयार होवळ " गत होणे म्हणूनच परभाव झाला कम गाष्ट नासिल्ली नाहीं तर त्याचें एक नाहीं, बनेक कारणें नाहूत, परंतु ती गाष्ट ही कां त मरित होता तिला वाटलें असतें की ती म्हाला कचलोभानें त्या लक्ष्मी तयार झाला असया तिवे प्रेनडेन्सीक एका जडस शाय व माडाच्या कावळ नाकर मरित म्हणवच होतें हें खरें माटे. पण संविकर्त लागली.

परोपकारी गोपाळ

लुमाचा सोहोळा किती असंदाचा असतो.

परंतु मुलीचे लक्ष जुळवताना गरिबावर
जे संकट येत ते त्याचे त्यालाच ठाऊक.

एकदा परोपकारी गोपाळ बाजारपट्टीचा
गावां निघाला. वाटेत एक आढा
पार करून जावे लागले. पाण्यात पाऊल
टाकताच पायाला काही लागण म्हणून
स्थान वाकून पाण्यातून तो वागू बागला.
ती एक पिशवी निघाली व त्यात मोहारा
होत्या गाडीतून जात असता पडल्या
असतील कोणाच्या तरी. गावात जाऊन
चयकर्ता करून व नाही तर पोलीस ठाण्यावर
देऊन टाकू असा विचार करून गोपाळने
ती पिशवी उचलून घेतली.

पण बाजारपट्टेत माहाराची पिशवी हर-
वल्याने कोणी त्याला सांगितले नाही तो

एका घरात पाणी प्यायला म्हणून गेला.
तेव्हा त्याला आईचा आवाज ऐकू आला.

“तुम्ही विष कडाला खातां ? नसतं ना.
मी मेण्यावर काय वाटेक ते करा.” गोपाळ
ने ऐकून आन घाबत गेला.

चवकळी करता त्याला कळले की त्या
गरिबाला तीन मुली होत्या हुडा कमीत
कमी १०० मोहरा तरी घाव्या लागणार.
नाही दिल्या तर मुलींचे हात पिचळे कस
होणार ? पण हुंडा कोटून घ्यायचा ? म्हणून
मुलींचा वस तो प्रश्न सोडविण्यासाठी घर
खाणार होता.

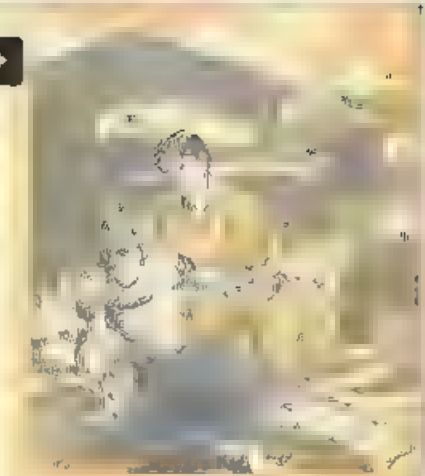
“एवढेच ना ? तर मग ही घ्य-
माहाराची पिशवी. आपल्या मुलींचे लग्न
करून टाका !” गोपाळ म्हणाला व त्याने
माहाराची पिशवी विक्री.

ता गरीब सर्किट हाडून विचरून
ज्याला वेगाने परोपकारी गोपाळ
कडून घ्यायच्या मुलींचा वस तो जाला
म्हणून विचारले.”

“मीच तो गोपाळ !” असे सांगून व
त्याचा निरोप घेऊन गोपाळ आपल्या गावी
निघाला.

कालाच्या काठी तो पोचला तेव्हा
त्याला कळव कोणी तरी काहीत असल्याचा
माग त्याला कालाच्या काठी त्या
अंधाच्या अनुरोधाने तो गेला तेव्हा
त्याला एक मनुष्य बेगुद्ध पडलेला दिसला.

त्याला डोक्याला जखमा दिसल्या. रक्त
वाहत होते गोपाळ त्याला उचलून घेऊन
व. ल्याच्या काठी गेला त्याच्या डोक्यावर
पाणी छिपडले व त्याला स्थाने थोडे पाणी
पातले पाणी प्याय्यावर त्याला हुशारी
आयला तो म्हणाला “मी बाजारात जात
ना. दावा सिमां दुष्टांनी मारहाण केली.”
गोपाळला तो असेंदेखील म्हणाला की
या घर पाच सहा कोसावर आहे. म्हणून
थोड त्याला आपल्या घरी घेऊन गेला.
वंधाने बोलावून त्याच्या औषध पाण्याची
यवस्था करून दिली.

तो मनुष्य गोपाळजवळ खोटे बोलला
होता. स्वाधिवशी एक सावकार बाजार
पट्टेतून परत येत होता. त्याने बाजार पट्टेतल्या
व्यापाऱ्यांकडून जी रक्कम येणे होती ती वसूल
करून घेतली होती व तो आपल्या एका
नाकरासह परत येत असता, त्यांचा चोराने
त्यांना लुबाडल्यामदीं मारहाण केली
नाकराने एका चोराला खूप चाप दिल्या.
तो एका जामी बेगुद्ध होऊन पडला. त्याचे
साथी पकून गेले होते.

ती मारामारी झाली त्या गडबडीत एक
पिशवी काळ्यात पडली व तीच गोपाळला

चवदोरा

उपाशीं मरत होतास परांपर्यंत. आसा तिघां मुलींचीं ल्हें कायका इतकें तेंमे काडून आले रे? तेन्हां त्यानें परांपरा गोपाळकडून त्याका ती पिशवी घेऊनल्याच व एका सावकाराची मुद्रा पिशवी वा नांदावर असल्यानें सांगितलें

पोळ्यांनीं ही बीडी मगावून घेतली त तिच्या तोंडावर त्या सावकाराची मुद्रा पाहून सावरी करून घेतली. कोतवालांनं पंगपंग ती गोपाळानें नांव घालीं ऐकलें होतें. पण ती चोरी करून उपकार करीत असोच तिला कांहीं वाटलें नव्हतें. परंतु ती पिशवी पाहून मात्र त्याचा संशय पाडला

गोपाळला त्या चोरांनीं सावकाराच्या नोकरींनीं केलेली भ्रामारी व त्याचा घरा असलेला अखती मनुष्य त्या मोठ्याच एक वाहे हें त्यांत देखील वाटलें तब्येत म्हणून त्यानें कोतवालाक खरें स्वरें सांगून टाकलें

परंतु त्या गाडीबद्दल कोतवालाक किंवा सावकाराचा विचार नव्हता. त्या सावकाराची ५०० मोहरांची पिशवी गोपाळनें आणली एकादा देऊल टाकल्या होती. म्हणजे त्यानें चोरीच्या मालाचा

आयुग कंठा त्या अपराधबद्ध गोपाळला केले कल्यांत आले. या शिवाय सावकाराला त्याच्या मोहरां परत मिळोवत मुलींच्या बाबाला पण मुलाकडे टाकण्यांत आले गोपाळनें मध्ये पडून ती रक्कस हावकासाक दोघती कण्ठ्याची जवाबदारी स्वतःवर घेतली त्या मुलींच्या बाबाला एक विडी देऊन लुकीकडे पाठविले. त्यानें त्याला ताडी मानायला सांगितले की ५०० मोहरांनाही मला तुईगांत टाकण्यांत आले आहे तरी त्या पांढराने व्याख्या व मर्याद आ मनुष्य जावमी दा आ पडला आहे त्याच्या जीवच पाण्याशी कांय-बांदि अकरें हयशय होऊं देऊं गये

मुलांचा बाप गोपाळच्या घरीं रावत होता. त्यानें छद्मीच्या संशयानें त्रासिलेल्या विरोध भांगनका घरांत एक मनुष्य सांठेवर कपडें पडलेला त्याच्या हिमला. तो त्याला म्हणाला : 'गोपाळ मनुष्य नाही, देव आहे स्वतः पक्षा संकटांत आहे, पण आपल्या घरीं आशलीं असलेल्या अनोळखी नाणयानीं त्याला किती काळजी' "

छद्मी सें इत मेकल त्याक म्हणाली - 'तुम्ही जाऊन आपल्या मुलींचो ल्हो वाहेर वाटक त्याना आयुजवर कसल्या

उकून त्या देवच्या रूपेनें ५०० गाड्या मिळोवून करून तगा

मुलांचा बाप म्हणाला : 'गोपाळ त्याना दिलेल्या पांचवे मोहरांची तीनशेंच खर्च झाल्या आहेत बाकी माझ्याकडच आहेत तुझ्याची रक्कम दिली त्या मोहरां सावकारा तीनशें भायरा काड मिळाल्या तें गोपाळ गावाची मुद्रा होऊ शकल

"मुलां हे असें काही वादें नका तुम्ही स्वतः सोडावण्यामांडो मुलींचो ल्हो

सावबितीन असें त्यांना कळलें त त्यांना वाहेर वाटक त्याना आयुजवर कसल्या

सावकारी. त्यावेळीं तो चोर रेणुद पडलेल्या होता. गोपाळ परत वेत असतां त्याच्या कण्ठ्याचा जावाज ऐकून ती त्याच्या मदतीला पावला.

घरीं गेल्यावर एक पिशवी गहाळ झाल्यानें सावकाराच्या लक्षांत आले व त्यानें पुन्हां बाजारपेठेंत वाकून एक पिशवी नाहींशी झाल्याची पर्वा ठाण्यावर दिली.

सोन तीन दिवसांत एका गाराच्या घरीं तिघां मुलींचीं ल्हें हांत असल्याची बातमी पण कोतवालाक फळली. कोतवालांनं त्याला विचारलें : 'काय रे! तूं

सोय पाहिली. स्वतःची सोय कधी पाहिली नाही." लक्ष्मी म्हणाली.

चार ते सर्व व्यवस्थावर पडून ऐकत होता. ती कण्ठत कण्ठत म्हणाला—"तुम्ही गाडीची व्यवस्था केलीत तर मी घरी जाऊन तेवढ्या पैसाची व्यवस्था सहजी करू शकेन ज्याने मला जीवदान दिले त्याला तुम्ह्यावास हें नाही मला खपणार."

लक्ष्मीने त्याला समजाऊन सांगितले की आजारात उठून जाण्याची गरज नाही.

"होती बांधक पाणी मध्य कांडी केले व मी खातां बांगला घर आहे. मला काळे बा." चोर म्हणाला.

चोराने पांढर केले म्हणून लक्ष्मीने व मुलांच्या बापांनी त्याला गाडीत बसवले चोराने मुलींच्या बापाचा बरोबर चलावला सांगितले. गाडी चोराच्या गाडी पोंचली.

लक्ष्मी चोराने आपल्या साथीदारांना सोबत घेऊन मोठ्या देऊन मुलींच्या बापाला पाठविले त्याने कोतवालाकडे ती रक्कम जमा केली. सावकाराला रक्कम मिळताना त्याने सकार मार्ग घेतली अशा तऱ्हेने गोपाल कैदेतून सुटला

मुलांचा बाप आपल्या व्यवस्थेच्या आभार मानू लागला तेव्हा गोपाल म्हणाला

"या उपकाराबद्दल माझे आभार मानण्या ऐवजी त्या लक्ष्मी बापासाचे मानले पाहिजेत कारण या अंतर्गती हातांनी त्या स्थानात तो पुसच्या व माझ्या मदतीला धांऊन आला हे काय थोडे झाले."

नंतर मुलींचा लक्ष्मी धाटसायाना झाले मुलांना अशीवक्त देखून गावात परत येत आला. मदीला सुखरूप घरी आलेला पाहून लक्ष्मीच्या डोक्यात आनंददायक आले.

सुद्धकांड

सुवर्ण कर्ण्याचे व्यवहार श्री गणेशने आज्ञा केली. त्याबरोबर सर्व वानरसेना सामर्थ्य, वशोक, आंबा व इतर मोठमोठे वृक्ष वृक्ष घेतले घेतले घेतले व नमुद्रात राहून त्यागार नाद, नाड घोर श्रावण, आख्या उभी दाखल सपाट व रुंद सेतु बांधण्याचे काय सुरू झाले. हत्तीच्या सहाय्याने मोठ-मोठ्या शिळा समुद्रात टाकण्यात आल्या! नगड पडले की समुद्राचे पाणी आकाशा पर्यंत पर उडे

नळनील वानर बांधकामात हुशार होते त्यांनी दोन्या घेऊन पूर सारखा रुंद व मजदूर रत्नावा म्हणून ती मोजून पाहिला व

आठिकाणी त्यांना शीथ लागली ती त्यांनी भरून काढावली अशा तऱ्हेने पाहिल्या लक्ष्मी चोरा योजन, दुसऱ्या दिवशी मीस योजन, तिसऱ्या दिवशी एकवीस योजन, चवथ्या दिवशी चावीस योजन व पाचव्या दिवशी उरलेला तेवीस योजन अशा तऱ्हेने दहा योजन रुंद व शिथर योजन लांद असा पूर वानरांनी बांधून काढला. पर्वत नव्हे तर पांढऱ्या दिवशी ते मुखेल पर्वतावर येऊन पोचले. कोट्यापवि वानर पुलावरून समुद्र ओलाढ्यन रुकल्या समुद्रतीरावर येऊन पोचले.

विभीषण आपल्या अनुयायांसह विराट करणाऱ्या शत्रूचा समाचार घेण्यास पुढे उभा

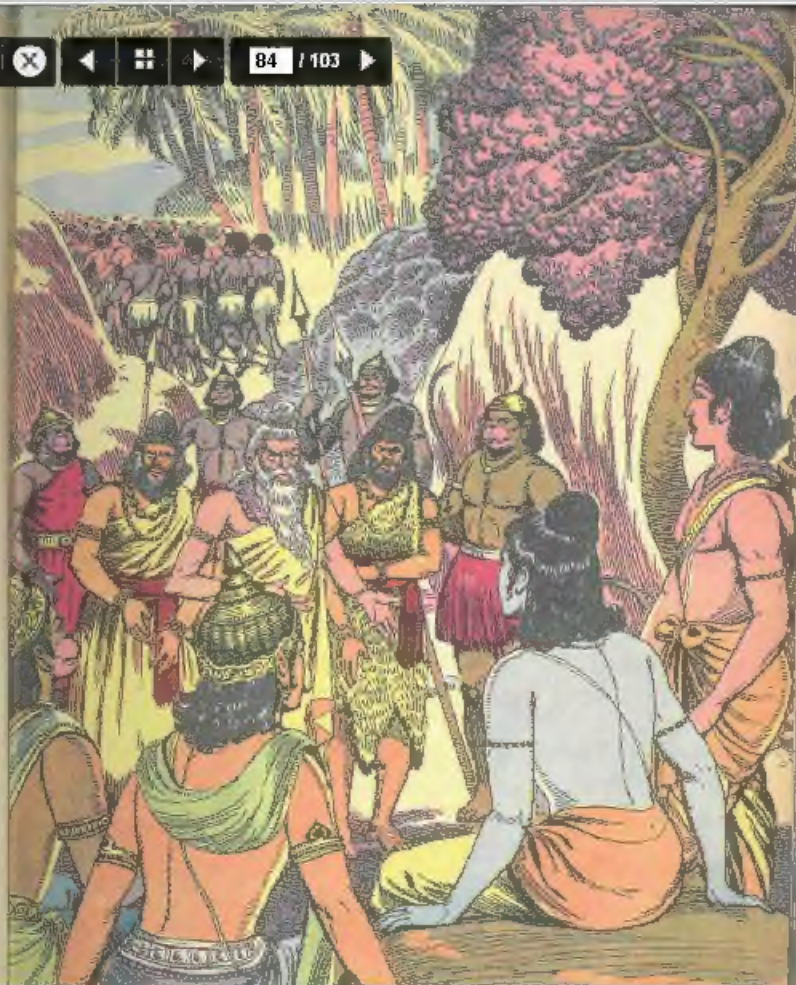
शुक्लें जाणखी कांहीं वानरांचा परिचय करून दिला. त्याच्या अनुयायांनी त्याच्या समोर क्षत्रीय स्तुति केलेली रावणाचा आवडली नाही. म्हणाला—“मूर्खानो! तुमचा हा स्वामिश्रीह! ज्याच्या छत्र छायेत राहता त्याच्याच घरचे वासे भोजता! आजच बुद्ध लुरू होणार आणि तुम्ही क्षत्रिये शुणवर्णन माझ्यासमोर करीत आहां! हेच का शिकलांत आजपर्यंत! तुमचा मी शिरच्छेद केला असता. परंतु तुम्ही पूर्वी माझी जी चाकरी केली आहे ती आठवून मी तुम्हाला क्षमा करतो. हूर व्हा माझ्या

बोव्यासमोरून!” तें ऐकून बोचें माना खाली घालत व रावणाचा जय वयकार करीत तेथून निघून गेले.

रावणानें महांदरकडे निरोप पाठवून आपल्या गुप्तचरांना बोलविलें व म्हणाला—“तुम्ही राणाकडे जा, तो काय काय करतो हें मला येऊन कळवीत जा. त्याचे कोण कोण मित्र तेथें जसा आहेत हें देखील मला येऊन सांग. राम केंव्हा क्षीपतो, केंव्हा उठतो काय काय करतो वगैरे जी जी बातमी काढता येईल ती सर्व काढून आणा म्हणजे शुद्धाची रूपरेषा आस्वतां येईल.”

गुप्तचर हेरमिरी करण्यासाठी बाईलला बरोबर घेऊन जेव घालवून लुवेळ पर्वतानजीक राम, लक्ष्मण व विभीषण होते तेथे येऊन पोचले. रामलक्ष्मणांना व वानरसैन्या पाहून ते धावतूनच गेले.

विभीषणानें त्यांना लगेच आठवले. बाईल दुष्ट आहे हे विभीषणाला माहीत होतें. म्हणून त्याला व इतर गुप्तचरांना कैद करून त्यांना वानरसैन्याविकान्याकडे पाठवून दिलें. वानर त्यांचा ठार करण्याच्या बेतांत होते. पण रामानें मध्ये पडून शईक

व इतर गुप्तवरांना सोडून देण्यास सांगितले. ते लंकेला परत गेले. त्यांनी रावणाचा गाऊन सांगितले की राम सैन्य लुपेत पर्वतानजीक तळ देऊन बसला आहे.

रावणाने धाईला विचारले—“काय रे! तुझे तोंड कसे उतरलेले का !”

धाईल म्हणाला—“राक्षसराज ! रघु वानरांच्या सैन्यातले गुप्त काढून आपण सोपे नाही. कारण मी आत पाऊल टाकल्याबरोबर मला त्यांनी ओढलेले व कैद केले. विभीषणाच्या मंत्र्यांनी प्रथम मारहाण केली. नंतर वानरांनी मारले. मी वेगळे पडले होते व मरणारच होते. पण ऐन वेळी रामाने येऊन मला वाचविले. तो म्हणाला—“मी लंकेला वेढा देण्यासाठी किंवा लंकेचा ध्वंस करण्यासाठी आलेला नाही. सीतेला सोडवून नेण्यासाठी आलेला

आहे.” माझ्या घटे तू सीतेला सोड व मुलपूर्वक राज्य कर.

रावणाने वानर सैन्याच्या प्रमुख नायकांचे वपन करायला सांगितले. नंतर आल्या मंत्र्यांना बोलावून त्यांच्याशी मंत्रणा केली व काही गोष्टींचा निर्णय घेऊन त्यांना निरोप दिला. नंतर मायावी विष्णुजिह्वा नांवाच्या राक्षसाला बरोबर घेऊन सीतेकडे निघाला.

तो विष्णुजिह्वा म्हणाला—“भावा करून सीतेला फसवावयाचे आहे. तू रामाचे ठोकें तयार कर. धनुष्य बाण नसले पाहिजेत. ते सर्व घेऊन माझ्याकडे ये.”

विष्णुजिह्वा ते कवळ करून रावणाने दिलेले इनाम वगैरे घेऊन निघून गेला. नंतर रावण ज्योतिषाचा राक्षसिणीच्या पाहान्यांत बसलेल्या भित्तीकडे गेला.

ध्रुव चरित्र

सर्वात प्रथम मनुचे नांव स्वयंभू होते. त्याच्या बायकोचे नांव शतरूपक. त्याला प्रियमत व उत्तानपाद नांवाचे दोन मुलगे होते. उत्तानपादच्या दोघ्या बायकोचे नांव मुनीति व धाकटीचे सुरुचि होते. मुनीतील ध्रुव व सुरुचीस वत्स नांवाचा मुलगा होता.

एकदा उत्तानपाद राजा धाकटी राणी सुरुचि हिचा मुलगा उत्तम याला मांडीवर घेऊन त्याच्याशी बोडबोड गप्पा मारीत असता ध्रुव धांवत धांवत आपल्या बापाकडे आला व बापाच्या मांडीवर बसायला थांबला. पण उत्तानपाद राजाने आपल्या धाकट्या सुरुचि हिचा मुलगा उत्तम याला मांडीवर घेऊन त्याच्याशी बोडबोड गप्पा मारीत असता ध्रुव धांवत धांवत आपल्या बापाकडे आला व बापाच्या मांडीवर बसायला थांबला. पण उत्तानपाद राजाने आपल्या धाकट्या सुरुचि हिचा मुलगा उत्तम याला मांडीवर घेऊन त्याच्याशी बोडबोड गप्पा मारीत असता ध्रुव धांवत धांवत आपल्या बापाकडे आला व बापाच्या मांडीवर बसायला थांबला.

तुला सिंहासनावर कसे बसतां येईल ! माझ्या पोटी जन्मला बाला अस्वत्वास तर ही दोन्ही तुझ्या नाशिर्मी आली जसती. जाऊन तप कर म्हणजे पुढल्या जन्मी तरी माझ्या पोटी जन्म घेण्याचे भाग्य लागेल !”

सावत्र आईची ही कटु वाक्ये ध्रुवाच्या हृदयाला खोबळी. बाप देखील असे ऐकून गप्प बसलेला पाहून ध्रुवाला फारच वाईट वाटले. तो रडत आपल्या आईकडे गेला.

दुःखी ध्रुवाला हृदयाशी जवळालून ती मावकी त्याला म्हणाली—“बाळ, आज आपण दुःखी आहो. पूर्वजन्मी आपण कोणाचा तरी दुःखी केले नसणार. त्या पापाचे फळ देव आपल्याला या जन्मी देत असेल. सुरुचि तसे म्हणाली हे माझे दुर्भाग्य ! वा पेक्षा जास्त आतां मी काय सांगू : तू

असह्य दुदैवी मातेचा मुलगा. तुझ्या पिळले तर दूध निघेल आणि तुझ्या मनात नशिबी देतील पित्याचे प्रेम नसल्यास नवल इतका राग व रोष? कोठे निघालास? काय? पण एक गोष्ट खरी. सुरुचीने तुला फिर मागे!"

सप करायला सांगितले आहे. अवश्य कर. या पित्याच्या मांडीवर बसण्यापेक्षा त्या मला उपदेशच झाला आहे. त्यात राग परम पित्याच्या मांडीवर बसण्यांतच ज्यास्त कसला?" ध्रुव म्हणाला.

मूषण आहे."

आईचा तो उपदेश ध्रुवाच्या हृदयावर अपमान मानून मनाला छावून घेणे शोभत विवळ न तो तपश्चर्या करण्याचे ठरवून नाहीं. तू तपश्चर्या करून देवाला प्रसन्न धरावाहेर पडला.

त्याला बोटेंत नारद महर्षि भेटले. त्यांना तपश्चर्या करून घेतील ज्या विष्णूचे वर्णन त्याला विचारले—“अरे बाळ! तुझे कांठ घडत नाही त्यांचे वर्णन तुला या एकाच

जन्मांत कसे घडणार? म्हणून हा विचार सोडून दे.” नारद म्हणाला.

ध्रुव म्हणाला—“मुनीश्वर! आपण जो उपदेश केलात त्याबद्दल मी आभार आमारी आहे. आपण समर्थ आहा. देवाचे दर्शन कदाचें यासाठी सोपा मार्ग सांगितल्यास मी आपला फार फार आमारी होईन.”

ध्रुवाच्या अडक मनाची स्तुति करून नारद मुनि म्हणाले—“बाळा ध्रुव! यमुनेच्या काठी मधुपर्गात जाऊन तू रहा. काळिंदी नदीत विलय स्नान करून द्वावरा अक्षरांच्या धडक निवून घेला आहे. त्याच्या जिवाचे मंत्राचा एकाच चिन्ता जप कर. विष्णु

तुझी इच्छा पुरी करण्यास बांधून घेईल.”

आ भ्रमाणे ध्रुव तप करे लागला आणि इच्छे नारदमुनि उत्तानपाद राजाकडे आले. राजाने त्यांची पादपूजा करून त्यांना वसायला सांगितले. नारदमुनि आशीर्वाद राजाला म्हणाले—“काही दुःख काष्ट नाई ना तुला?”

तेव्हा उत्तानपाद राजा म्हणाला—“मुनीश्वर! माझा पांच वर्षांचा मुलगा ध्रुव सावत्र आईच्या कटु वचनाने दुःखी होऊन धडक निवून घेला आहे. त्याच्या जिवाचे काही वरे वाईट होऊ नये व तो घरी परत

Full Screen

127

90 / 103

थावा जसे मनाला फार वाटते. माझीच चूक! मी त्याला दूर खेडला.”

त्यावर नारद मुनि म्हणाले—“राजा! तुझा मुलगा खुशाल आहे, देवाने त्याचे गान्धार्या ऐकले आहे. देवाची माथा व्याच्यावर जडली त्याच्या निवाला कसला घोका? तो तपश्चर्या करून त्यांत मोठे यश मिळवून लवकर परत येईल. तू जगदी बेफिकीर रहा!” असे सांगून नारदमुनि निघून गेले.

नारदाने भुवाचा क्षेत्र समाचार दिल्यावर उत्तानपाद राजाच्या हृदयाचे समापन झाले. तरी खावेलेपासून त्याचे बिण राज्य कारभारांतून उडाले. नेहमी जापल्या गुणी-वाळाच्या विचार त्याच्या मनात येई.

तिफडे भुव मधुवनोड पोचला. कालिंदी नदीत स्नान करून तो ध्यानमग्न होऊन

बसला. ती रात्र त्याने उपोषण केले. पहिल्या महिन्यात दर तीन दिवसांनी तो फळादार बरी. दुसऱ्या महिन्यात दर सहा दिवसांनी तो झाडाचा फक्त पाला खाऊन राहाला. तिसऱ्या महिन्यात दर नऊ दिवसांनी त्याने फक्त एकदा जलपान केले. चौथ्या महिन्यात त्याने प्राणायाम केला, दर बाराव्या दिवशी फक्त एकदाच वायुभक्षण केले. पाचव्या महिन्यात पूर्ण प्राणायाम करून व देवाचे ध्यान घेऊन तो एकाच पायावर उभा राहून तपश्चर्या करू लागला.

त्याची खडतर तपश्चर्या पाहून त्रिलोक कंपित झाले. दिक्पालक विष्णूकडे पांयले. विष्णू म्हणाला—“उत्तानपाद राजाच्या मुलाच्या तपश्चर्येमुळे त्रिलोक दोळं लागले आहेत. तुम्ही घाबरू नका.” असा धीर विष्णूने त्यांना निरोप दिला. [पुढे चालू.]

३४. येसिमेटचे खोरे

कॅलिफोर्नियाच्या येसिमेट नॅशनल पार्क मध्ये (११०० वर्ग मील) हे खोरे आहे. याचे क्षेत्रफळ ८ वर्ग मैल आहे. येसिमेट नदीच्या धबधबेकडे हे खोरे बनले आहे. कोठे मोठे वा खोऱ्याची लांबी ३-४ फुट आहे. या खोऱ्यात वनेक धबधबे आहेत. सर्व धबधबे जोडले तर त्यांची लांबी एकूण सहा मैलांची होईल. त्यांत बेसिमेटचा धबधब्याच १४३० फुट आहे. जगातील दुर्लभतम पदार्थात तो एक मोडतो.

या पार्क मध्ये प्राविष्टा नांवाची एक बग आहे. त्यांत त्रिकोण्या नांवाचे वृक्ष आहेत. हे

वृक्ष फारच मोठे आहेत व पुढे पण आहेत. या त्रिकोण हातविष्णू एका पार हज्जर वर्षे वयाचा आहे. म्हणजे गौतम बुद्धांना जन्म झाला त्यावेळी याचे वय १३०० वर्षांचे होते. या वृक्षाचे खोड १.५ १/२ फुट आहे तर डोंगी २.०९ फुट. वृक्ष समुद्रापासून ८५०० फुट उंचावर जगात आहे.

या यादीच्या वृक्षाची ओपासना ‘सिक्कोह्या’ नांवाच्या पार पाळली जाते. हा पार्क म्हणजे एक मोठे शरणच आहे. येथील वृक्षांवर १९१९ एवढी काही लोकांची माळकी होती. सरकारने अरण्याच्या रक्षकांनी उत्तम व्यवस्था केली आहे.

